

Iris Humala

2010

INNOPLAZA-OPINTOKOKONAISUUDEN VAIKUTUKSIA JA KEHITTÄMISSUUNTIA

Arviointitutkimus pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen
yhteisestä yrittäjyyskoulutuksesta

HAMK
HÄMEEN AMMATTIKORKEAKOULU
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Opinnäytetyö

Ammatillinen opettajankoulutus

2010

Iris Humala

Työn nimi	Innoplaza-opintokokonaisuuden vaikutuksia ja kehittämissuuntia Arviointitutkimus pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen yhteisestä yrittäjyyskoulutuksesta
Tekijä	Iris Humala
Omaohjaaja	Heikki Hannula
Hyväksytty	2.11.2010
Hyväksyjä	Heikki Hannula

Tekijä	Iris Humala	Vuosi 2010
Työn nimi	Innoplaza-opintokokonaisuuden vaikutuksia ja kehittämisuuntia Arviointitutkimus pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen yhteisestä yrittäjyyskoulutuksesta	

TIIVISTELMÄ

Pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen yhteisen Innoplaza-opintokokonaisuuden (15 op) arviointitutkimus selvitti sekä opintojen vaikutuksia Innoplazan suorittaneiden yrittäjänä että muissa tehtävissä toimivien henkilöiden keskuudessa. Se kartoitti myös näkemyksiä opintokokonaisuuden kehittämiseksi ja innovatiivisen yrittäjyyden tukemiseksi. Tutkimus oli samalla Hämeen ammattikorkeakoulun Ammatillisen opettajakorkeakoulun opinnäytetyö.

Tutkimusta varten kerättiin teoretietoa yrittäjyyskoulutukseen ja yrittäjämäisiin oppimisympäristöihin, innovatiivisen yrittäjyyden tukemiseen ja yrittäjyyskoulutuksen vaikutusten arvioimiseen liittyvästä kirjallisuudesta. Lisäksi haastateltiin Innoplaza-opinnot suorittaneita henkilöitä puhelimitse (N=58) ja henkilökohtaisesti (N=9) ja keskusteltiin Innoplazan projekti-päällikön, mentorien ja sidosryhmien edustajien kanssa.

Tutkimuksen perusteella Innoplaza-opintojen vahvuutena on sen monialaisuus. Innoplaza lisää yritystoiminnan perustamisvalmiutta, vaikuttaa myönteisesti suhtautumiseen yrittäjyyteen sekä parantaa mahdollisuuksia työllistää ulkomaalaistaustaisia henkilöitä yrittäjinä Suomessa ja lisätä hoito-, hoiva- ja hyvinvointialojen liiketoimintaosaamista. Innoplazaa on pidettävä osana ammattikorkeakoulujen yrittäjyyskoulutusta. Jatkossa opintokokonaisuutta voisi tiivistää ja se voisi koostua kahdesta osasta. Aluksi voisi olla tiivis liikeideoiden työstämisvaihe ja sen jälkeen eri alojen asiantuntijoiden, toimivien yrittäjien ja sijoittajien sekä opettajien ja mentoreiden tukema verkostoitunut yhteisövaihe. Monikulttuurisuuden nykyistä parempi hyödyntäminen edellyttää panostamista vieraskielisen, etenkin englanninkielisen opetuksen kehittämiseen. Innovatiivinen yrittäjyys tarvitsee syntyäkseen ja kehittyäkseen pedagogista taitoa ja herkkyyttä rakentaa monialainen yrittäjyyden oppimisen ja kaikkien osaamista arvostava ja avoin yhteistyön ympäristö. Tämänkaltaisessa ympäristössä kokonaisvaltaisesti liiketoimintaa tarkastelevat valmentajat rakentavat uutta liiketoimintaa yhdessä yrittäjien kanssa ilman varmoja toimintamalleja.

Avainsanat yrittäjyyskasvatus, monialaisuus, innovatiivisuus, vaikutukset, arviointi
Sivut 42 s. + liite 2 s.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	INNOPLAZA-OPINTOKOKONAISUUDEN KUVAUS.....	3
2.1	Innoplaza-projekti, sen yhteistyökumppanit ja rahoitus	3
2.2	Monialaisen Innoplaza-opintokokonaisuuden tavoitteet ja toteutus	4
2.3	Haasteet Innoplazan toteutuksessa	8
3	INNOVATIIVISEN YRITTÄJYYSKOULUTUKSEN ARVIOINTI.....	9
3.1	Yrittäjyyskoulutus ja yrittäjämäiset oppimisympäristöt.....	9
3.1.1	Yrittäjyyskoulutus	9
3.1.2	Yrittäjämäiset oppimisympäristöt	10
3.2	Innovatiivisen yrittäjyyden tukeminen	11
3.3	Yrittäjyyskoulutuksen vaikutusten arvioiminen.....	12
3.3.1	Arvioinnin tarkoitus ja lähtökohdat.....	12
3.3.2	Oppimisen ja yrittäjyysintentioiden arviointi.....	14
3.4	Kirjallisuuskatsauksen tuottamia näkökohtia Innoplazan edelleen kehittämiseen	15
4	TIEDONHANKINTAMENETELMÄT.....	17
5	ARVIOINTITUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
5.1	Tutkimuksen toteutuksen vaiheet	19
5.2	Puhelinhaastattelut.....	19
5.3	Henkilökohtaiset haastattelut.....	20
5.4	Haastatteluaineiston laatu	20
6	ARVIOINTITUTKIMUKSEN TULOKSET	22
6.1	Tulokset puhelinhaastatteluista	22
6.2	Tulokset henkilökohtaisista haastatteluista	24
6.3	Yhteenveto mentorien ja muiden sidosryhmien näkemyksistä Innoplazan kehittämiseksi	29
6.4	Arviointitutkimuksen keskeiset tulokset	30
6.4.1	Innoplaza-opintojen vaikutukset yrittäjänä toimiville henkilöille	31
6.4.2	Innoplaza-opintojen vaikutukset muissa tehtävissä toimiville henkilöille.....	31
6.4.3	Näkemyksiä Innoplaza-opintokokonaisuuden edelleen kehittämiseen....	31
6.4.4	Innovatiivisen yrittäjyyden tukemiseen liittyviä näkökulmia	33
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	35
	LÄHTEET	39

1 JOHDANTO

Korkeakoulupohjaisen yrittäjyyden ja innovaatiotoiminnan vahvistaminen ovat kansallisesti merkittäviä tavoitteita. Menestyminen vaatii entistä laaja-alaisempaa kykyä innovaatioihin ja osaamisen hyödyntämiseen. Myös opetusministeriön asettama työryhmä on esittänyt muistiossaan (Ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta innovaatiojärjestelmässä 2010, 30), että oppimista TKI- ja yrittäjyystoiminnassa tulisi jatkossa sisällyttää enemmän sekä ammattikorkeakoulututkinnon että ylempään ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijoiden henkilökohtaisiin opintosuunnitelmiin.

Elämme parhaillaan yhtä työn ja työelämän uudelleen muotoutumisen murrosta, johon yrittäjyys on tyypillisesti todettu liittyvän (Humala 2009, 54; Kyrö 2001, 93). Yrittäjyyden edistäminen on ollut ja on edelleen ajankohtainen asia maamme ammattikorkeakouluissa. Suomen ammattikorkeakoulujen yhteinen yrittäjyys- ja innovaatioverkosto FINPIN on toiminut jo vuodesta 2002 alkaen. Samaan tavoitteeseen tähtää myös pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen yhteinen Innoplaza-opintokokonaisuus, jota on toteutettu syksystä 2006 alkaen. Innoplaza-opinnoissa ammattikorkeakouluopiskelijat eri toimialoilta ja myös eri kulttuureista kohtaavat yhteisenä tavoitteenaan innovatiivisten liikeideoiden edelleen kehittäminen ja liiketoimintasuunnitelmien laatiminen ja jopa yrittäjäideoiden toteuttaminen.

Tämä arviointitutkimus selvittää Innoplaza-opintokokonaisuuden (15 op) vaikutuksia Innoplazan suorittaneiden keskuudessa sekä kartoittaa näkemyksiä sen edelleen kehittämiseksi. Tutkimus on samalla Hämeen ammattikorkeakoulun Ammatillisen opettajakorkeakoulun opinnäytetyö, ja se liittyy opetusharjoitteluuni Innoplazan VI opintokokonaisuudessa 19.1.–16.11.2010.

Arviointitutkimuksessa kuvataan Innoplaza-opintokokonaisuuden toimintamalli ja selvitetään Innoplaza-opintokokonaisuuden onnistumista ja vaikutuksia toteutusjaksoilla I-IV (vuosina 2006–2009) Innoplaza-opinnot suorittaneiden henkilöiden keskuudessa sekä kartoitetaan näkemyksiä ja ajatuksia opintokokonaisuuden edelleen kehittämistä varten. Kehittämisaatuksia on kartoitettu myös Innoplazan projektihenkilöstöltä, opetushenkilökunnalta sekä sidosryhmiltä. Henkilökohtaisena tavoitteenani on työn kautta lisätä ymmärrystä innovatiivisen yrittäjyyden tukemisesta.

Tämän raportin kirjoittamishetkellä on käynnissä Innoplazan VI toteutusjakso, joten alkuperäiseen Innoplazaan on jo tehty monia muutoksia toteutuneista Innoplaza-opintokokonaisuuksista saadun palautteen pohjalta.

Tutkimus painottuu arvioimaan opintokokonaisuuden suorittaneiden kokemuksia ja näkemyksiä opintokokonaisuudesta puolesta kolmeen vuoteen sen suorittamisen jälkeen.

Kysymykset, joihin arviointitutkimuksessa haetaan vastauksia, ovat:

1. Miten Innoplaza-opintojen suorittaminen on vaikuttanut tutkimushetkellä yrittäjänä toimivien henkilöiden yritystoiminnan kehittämiseen ja tulevaisuuden suunnitelmiin sekä omiin yrittäjyysasenteisiin?
2. Miten muissa tehtävissä toimivat Innoplazan suorittaneet henkilöt kokevat Innoplaza-opintojen vaikuttaneen heidän työhön sijoittumiseensa ja työuraansa sekä selviytymiseen työelämässä?
3. Miten Innoplaza-opintokokonaisuutta voisi kehittää edelleen?
4. Miten innovatiivista yrittäjyyttä voisi tukea entistä paremmin?

Arviointitutkimuksen toteutuksessa on metodologisesti käytetty haastatteluja sekä puhelimitse että henkilökohtaisesti. Puhelinhaastattelut ovat tehneet HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun opiskelijat Raisa Nikkanen ja Petra Pusa.

2 INNOPLAZA-OPINTOKOKONAISUUDEN KUVAUS

2.1 Innoplaza-projekti, sen yhteistyökumppanit ja rahoitus

Innoplaza-opintokokonaisuuden tuottavat pääkaupunkiseudun kuusi ammattikorkeakoulua: Arcada, Diakonia-ammattikorkeakoulu, (Diak), HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu, Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak), Laurea-ammattikorkeakoulu ja Metropolia Ammattikorkeakoulu. Syksyyn 2008 asti Innoplazassa oli mukana seitsemän ammattikorkeakoulua, sillä Metropolia Ammattikorkeakoulu aloitti tuolloin toimintansa Espoon-Vantaan teknillisen ammattikorkeakoulun (EVTEK) ja Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian yhdistyttyä. Syksystä 2008 lähtien Innoplazaa on hallinnoinut Metropolia Ammattikorkeakoulu. Innoplazakoulutuksen avulla on syntynyt kymmeniä liiketoimintasuunnitelmia ja useita yrityksiä. Innoplaza on toimintansa aikana synnyttänyt merkittävän yhteistyöverkoston pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen ja työelämän välille (T. Riikkilä, haastattelu 26.1.2010). Tietoa Innoplazasta leviää myös tämän yhteistyöverkoston kautta.

Idea Innoplazasta syntyi vuonna 2004, kun pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulut, yrityshautomot ja Helsingin kaupungin elinkeinopalvelu etsivät toimintatapoja yhteistyönsä kehittämiseksi pääkaupunkiseudulla. Tuolloin Uudenmaan TE-keskus tuki aktiivisesti alueen ammattikorkeakoulujen yhteistyötä esihautomokonseptin kehittämisessä yhdistäen silloisten Helia-, EVTEK-, Stadia- ja Laurea-ammattikorkeakoulujen hankkeet. TE-keskus kutsui kaikki alueen ammattikorkeakoulujen rehtorit yhteiseen tapaamiseen, mitä kautta yhteistyöhön tulivat myös Arcada-, Humak- ja Diak-ammattikorkeakoulut. Yrittäjyyden edistäminen oli kaikkien strateginen päämäärä. Ajatuksia yhteistyön rakentamiseen tuli myös valtakunnallisesti, etenkin Suomen ammattikorkeakoulujen yrittäjyys- ja innovaatioverkosto FINPINin kautta. Uudenmaan TE-keskus tuki Innoplazapilottihanketta, joka sai osittaisen ESR-rahoituksen. Innoplazan projekti-päällikkönä ja yhteistyöverkoston koordinoijana on kevästä 2006 lähtien toiminut Timo Riikkilä (T. Riikkilä, haastattelu 26.1.2010). Ensimmäinen, vuonna 2006 käynnistynyt Innoplaza-pilottiprojekti toteutettiin kokoamalla pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen ja muiden yrittäjyyttä edistävien organisaatioiden päätöksentekijöistä ja yrittäjyyden asiantuntijoista yhteistyöverkosto, kehittämällä ja pilotoimalla yrittäjyyden opintokokonaisuus, joka tähtäsi liiketoimintasuunnitelmien tuottamiseen sekä rakentamalla virtuaalinen oppimisympäristö (Moodle) tukemaan tavoitteiden mukaista toimintaa.

Verkostoyhteistyötä on alusta lähtien toteutettu Innoplazassa ohjausryhmän, sparraustiimin ja neuvottelukunnan kautta. Sparraustiimi, joka koostuu pääsääntöisesti ammattikorkeakoulujen päätöksentekijätason henkilöistä, osallistuu Innoplazan suunnitteluun ja kehittämiseen sekä vastaa tehtyjen päätösten toteuttamisesta ammattikorkeakouluissa. Neuvottelu-

kunnassa ja ohjausryhmässä ovat edustettuina ammattikorkeakoulujen lisäksi Helsingin Yrittäjät ry, Uudenmaan yrityshautomoverkosto Start-Up Center - ja Arabus-yrityshautomojen kautta, Uudenmaan ELY-keskus (aik. TE-keskus), Espoon kaupunki, Vantaan kaupunki, Naisyrittäjyyskeskus, YritysHelsinki ja Helsingin työ- ja elinkeinotoimisto. Neuvottelukunta vastaa kaikkien toimijoiden intressien ja kehittämistarpeiden huomioon ottamisesta toiminnan suunnittelussa ja arvioi hankkeen etenemistä. Lisäksi Innoplazassa toimii opettajista ja mentoreista koostuva suunnittelutiimi. Sekä suunnittelutiimissä että sparraustiimissä on vähintään yksi edustaja kustakin ammattikorkeakoulusta.

Innoplazan toteutukseen osallistuvien ammattikorkeakoulujen omavastuurahoituksen lisäksi Innoplaza saa osarahoitusta Euroopan sosiaalirahastosta (ESR) Uudenmaan ELY-keskuksen (aik. TE-keskus) kautta. Innoplaza on koostunut kahdesta hankkeesta, joista ensimmäinen toteutettiin 15.2.2006 – 30.4.2008 välisenä aikana. Nykyinen projekti alkoi 1.5.2008 ja päättyy vuoden 2010 lopussa. Yhden lukuvuoden aikana on järjestetty kaksi kahdeksan kuukauden pituista opintokokonaisuutta. Syksyllä 2010 on lisäksi järjestetty yksi neljän kuukauden pituinen Innoplaza-opintokokonaisuus. Projektia varten on asetettu ohjausryhmä, jossa on myös rahoittajaviranomaisen valtuuttama henkilö. Ohjausryhmä seuraa, ohjaa ja valvoo projektin toimintaa ja rahoituksen käyttöä.

2.2 Monialaisen Innoplaza-opintokokonaisuuden tavoitteet ja toteutus

Innoplazan erityinen lisäarvo on työskentely monialaisissa ryhmissä. Innoplazassa eri toimialoja edustavien ammattikorkeakouluopiskelijoiden yhteisenä tavoitteena on innovatiivisten liikeideoiden edelleen kehittäminen ja liiketoimintasuunnitelmien laatiminen ja jopa yritysideoiden toteuttaminen. Työskentely Innoplazassa monialaisissa ja -kulttuurisissa ryhmissä tarjoaa mahdollisuudet keskinäiseen verkottumiseen ja yhteistyöhön sekä luo edellytyksiä innovaatioiden syntymiselle ja uudenlaisten menestyksellisten yritysaihioiden ja -polkujen rakentamiselle. Toimintamallia on hiottu vuosien varrella. Innoplazan ytimessä on myös yhteistyö eri ammattikorkeakoulujen kanssa, ja opintokokonaisuus pyrkii toiminnallaan edistämään pääkaupunkiseudun alueen ammattikorkeakoulujen välistä verkostoitumista.

Innoplaza tarjoaa ammattikorkeakouluopintoihin sisältyvän mahdollisuuden asiantuntijaluentoja ja -tietoiskujen, yritysvierailujen ja opiskelijaryhmille nimettyjen mentorien tukemana rakentaa yritysideoita pohjalle innovatiivinen, yritysrahoitusorganisaatioiden edellyttämä liiketoimintasuunnitelma toteutettavaksi heti tai opiksi myöhempää työuraa varten. Tavoitteena on pikemminkin kylvää yrittäjyyden siemen opiskelijoihin eikä se, että he perustavat yrityksen mahdollisimman nopeasti. Koulutuksessa pyritään antamaan totuudenmukainen kuva yrittäjyydestä, ja siinä korostetaan myös oman liikeidean ja palvelun esittämisen ja myymisen taitoja (Ala-Härkönen 2009, 47). Innoplaza tutustuttaa konkreettisesti yrittäjyyteen erilaisten yrittäjyyspolkujen ja yritysten elinkelpoisuuden ja menestymisen haasteiden kautta. Tavoitteena on niin ikään, että etenkin opiskeli-

jat, joiden peruskoulutukseen ei sisälly liiketalouden opintoja, oppivat opintokokonaisuuden aikana liiketalouden perusteita niin, että heillä on perusedellytykset yritystoiminnan käynnistämiseen.

Mentoreina Innoplazassa toimivat pääsääntöisesti taustalla olevien ammattikorkeakoulujen opettajat. He tukevat opiskelijoita kaikkien teemojen aikana ja liiketoimintasuunnitelman eri osa-alueiden työstämisessä liiketoimintasuunnitelman laatimiseksi lopullisesti valmiiksi Innoplaza-opintojen aikana. Yhdellä mentorilla voi olla mentoroitavaa 2–3 ryhmää. Oleellista mentoroinnissa on antaa tilaa opiskelijoille ja heidän ideoilleen ja ajatuksilleen eikä tarjota heille valmiita ratkaisuja. Mentorien tärkeitä ominaisuuksia ovat laaja-alainen näkemys, taito ohjata ryhmää, olla yhteydessä opiskelijoiden kanssa ja ohjata heitä lisätiedon hankintaan. Innoplazassa on myös mukana opetushenkilökuntaa, jotka eivät toimi mentoreina. Osa heistä toimii yhteysopettajina ja esimerkiksi hankkii Innoplazaan ulkopuolisia luennoitsijoita, ja osa vastaa opiskelijoiden kannattavuuslaskelmien toteutuksesta.

Innoplaza-opintokokonaisuudessa on kolme teemaa: 1) yrittäjäyys ja liikeidea, 2) asiakaslähtöisyys, kilpailukyky ja markkinointi sekä 3) kannattavuus, rahoitus ja sidosryhmät. (Kuva 1). Innoplazan opiskelijoita arvioidaan jokaisen teeman loputtua. Ensimmäisen teeman jälkeen ryhmällä tulee olla valmis liikeidea esitettäväksi, toisen teemaan jälkeen valmis markkinointisuunnitelma ja he tekevät myyntiharjoituksen, ja kolmannen teeman jälkeen heidän tulee esittää valmis liiketoimintasuunnitelma. Innoplazan opiskelijat, opettajat ja mentorit pitävät yhteyttä virtuaalisen oppimisympäristön (Moodle) kautta. Moodlea käytetään sisäiseen tiedottamiseen, keskusteluun, oppimateriaalien jakoon ja tehtävien palautukseen (Ala-Härkönen 2009, 47).

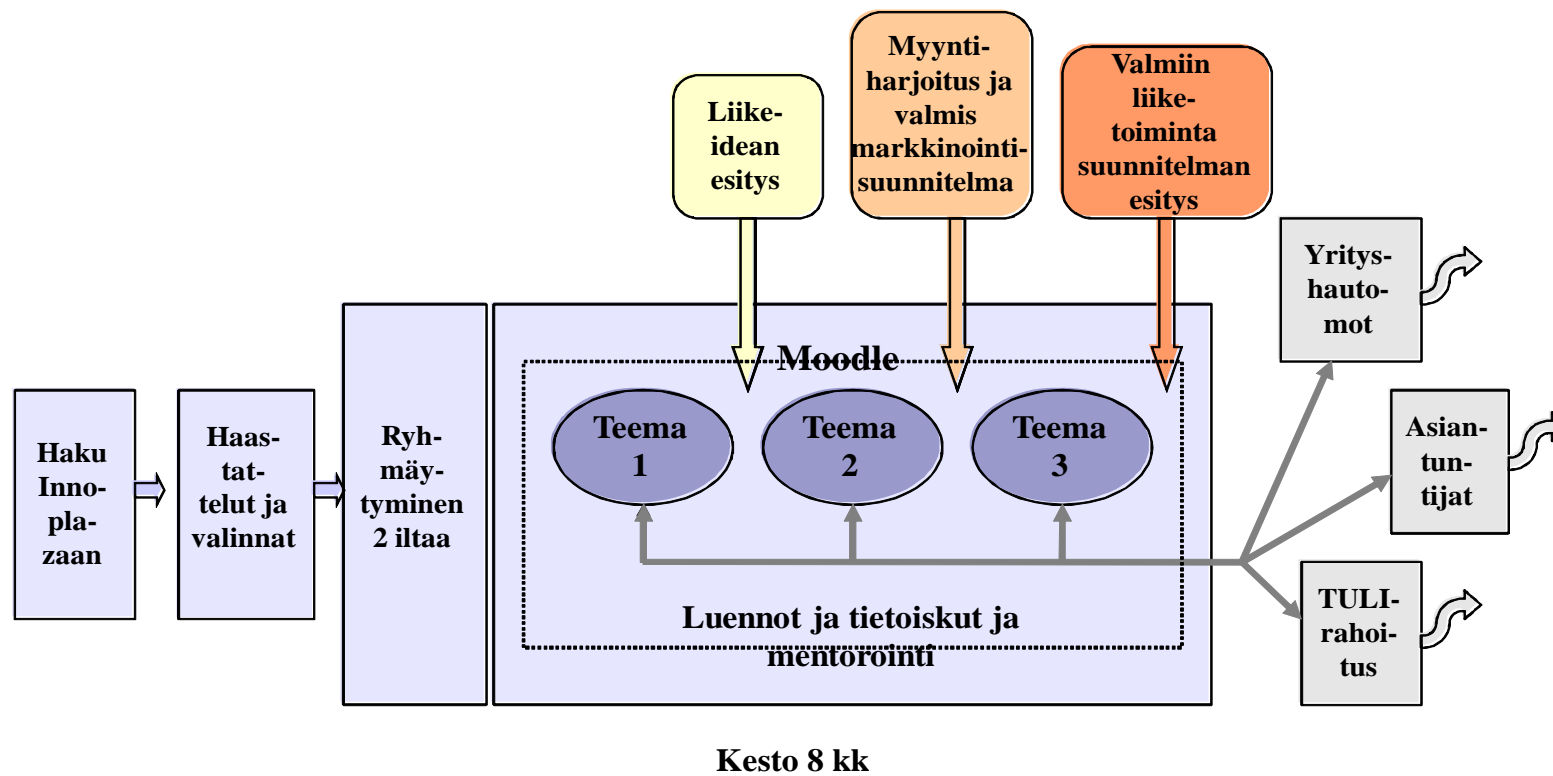
Innoplazan opintokokonaisuus suunnitellaan ja toteutetaan opettajien ja mentorien sekä projektihenkilöstön yhteistyönä. Innoplazassa pyritään käytännönläheiseen asioiden esittämiseen, jotta tieto saavuttaisi eri taustoja edustavat opiskelijat mahdollisimman hyvin. Käytännössä opiskelijat kokoontuvat Innoplazaan yhtenä iltana kerran viikossa. Osallistuminen on 80-prosenttisesti pakollista. Innoplaza-illat järjestetään HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun tiloissa Itä-Pasilassa Helsingissä. Tyypillinen Innoplaza-ilta koostuu luennosta tai tietoisuista ja liiketoimintasuunnitelman työstämisestä ryhmissä mentorien tukemana. Aika ajoin on istuntoja, joissa työtetään pelkästään liiketoimintasuunnitelmaa tai jossa on pelkästään luentoja. Jokaisella Innoplazan toteutusjaksolla on järjestetty myös yrittäjyysilta, jossa Innoplazan eri yhteistyökumppanit esittelevät omaa toimintaansa.

Jokaiseen Innoplaza-toteutusjaksoon valitaan noin 40 eri alojen opiskelijaa pääkaupunkiseudun ammattikorkeakouluista projektipäällikön ja opettajista ja mentoreista koostuvan suunnittelutiimin yhteistyönä. Opiskelijat Innoplazaan valitaan ensin verkkohakemusten perusteella, minkä jälkeen kunkin ammattikorkeakoulun yhteysopettajat haastattelevat hakijat. Innoplazassa ei edellytetä aikaisempia liiketalouden opintoja. Opiskelijoita on

esimerkiksi tekniikan, liiketalouden, matkailun, ravintola- ja hotellialan, kulttuurin, tietotekniikan ja terveydenhoidon aloilta.

Innoplazassa opiskelijat muodostavat noin neljän hengen monialaisia ja osittain monikulttuurisia ryhmiä. Jokainen ryhmä jättää opintokokonaisuuden päättyessä vähintään yhden liiketoimintasuunnitelman arvioitavaksi. Innoplaza-opintojen suorittamisesta opiskelija saa 15 opintopistettä. Poikkeuksena on syksyllä 2010 järjestetty neljän kuukauden Innoplaza-opintokokonaisuus, jonka suorittamisesta opiskelija saa 10 opintopistettä. Innoplaza on verrattavissa esihautomotoimintaan eikä edellytä yrityksen perustamista. Yritysalkiot ohjataan Innoplazasta Uudenmaan yrityshautomoverkoston yrityshautomoihin. Yrittäjyydestä aidosti kiinnostuneet opiskelijat ohjataan Innoplazan aikana hakemaan Tekesin TULI-rahoitusta.

Opiskelijoilta kerätään palautetta vähintään kunkin teeman jälkeen. Mentorit keräävät opiskelijoilta myös suullista palautetta.

KUVA 1. Innoplazan toimintamalli.

2.3 Haasteet Innoplazan toteutuksessa

Kiinnostus Innoplazaa kohtaan ja hyvien hakijoiden saaminen riippuu T. Riikkilän (haastattelu 26.1.2010) mukaan suoraan Innoplazan yhteysopettajien aktiivisuudesta markkinoida Innoplazaa eri ammattikorkeakouluissa ja hautomotyyppisen koulutuksen tarjonnasta opiskelijoiden omissa ammattikorkeakouluissa. Opintokokonaisuuden markkinointi opiskelijoille on ollut haasteellista koko Innoplazan ajan, sillä Innoplazaa ei ole sisällytetty kaikkien ammattikorkeakoulujen opetussuunnitelmiin, vaikka siitä on ammattikorkeakoulujen keskinäisessä Innoplaza-yhteistyösopimuksessa sovittu.

Käytännössä haastavimmaksi asiaksi Innoplazassa on osoittautunut muodostaa opiskelijoista toimivia ja yhteistyökykyisiä ryhmiä, jossa opiskelijat pystyisivät tekemään liiketoimintasuunnitelmia mahdollisimman motivoituneesti. Haasteena on myös opiskelijoiden ja mentorien sitoutuminen kahdeksan kuukauden projektiin. Oma haasteensa on ollut ulkomaalaistaustaisten opiskelijoiden kiinnostus Innoplaza-opintoihin ja verrattain suuri osanottajamäärä kaikissa Innoplaza-toteutuksissa ja tasapainon löytäminen suomalaisten ja muunkielisten opiskelijoiden opetuksen ja ohjauksen kielen suhteen. Lähtökohdiltaan Innoplaza on kotimaista yrittäjyyttä tuleva ohjelma, johon osallistuminen edellyttää vähintään auttavaa suomen kielen taitoa. Innoplazan ulkomaalaistaustaisista opiskelijoista osa puhuu englantia, osa ei. Käytännössä Innoplazassa on päädytty siihen, että suomenkielisestä opetuksesta opiskelijat saavat englanninkielisen opetusmateriaalin ja päinvastoin. (T. Riikkilä, haastattelu 26.1.2010).

Pohdittavaa on aiheuttanut myös opiskelijoiden keskeyttäminen joko ennen opintokokonaisuuden alkua tai heti sen alkuvaiheessa. Opintojen keskeyttämiseen on varauduttu hyväksymällä opintoihin enemmän opiskelijoita kuin on tavoitteena valmistua sekä tiedottamalla Innoplazaan hakeutuville opiskelijoille mahdollisimman hyvin siitä, minkälaisesta opintokokonaisuudesta Innoplazassa on kysymys ja selvittämällä hakijoiden sitoutumisen astetta.

3 INNOVATIIVISEN YRITTÄJYYSKOULUTUKSEN ARVIOINTI

Teoreettisesti tämä tutkimus nojaa kolmeen viitekehykseen. Ensimmäisenä lähestymistapana on yrittäjyyskoulutus ja yrittäjämäiset oppimisympäristöt. Toiseksi tarkastellaan innovatiivisen yrittäjyyden tukemista ja kolmanneksi yrittäjyyskoulutuksen vaikutusten arvioimista. Tässä yhteydessä esitellään vain hieman kustakin aiheesta käytyä keskustelua.

3.1 Yrittäjyyskoulutus ja yrittäjämäiset oppimisympäristöt

3.1.1 Yrittäjyyskoulutus

Yrittäjyyskoulutuksen rinnakkaiskäsitteenä voidaan pitää yrittäjyyskasvatusta, jonka toteuttamisessa yksi keskeinen lähtökohta on sekä kasvatuksen että yrittäjyyden ymmärtäminen (Peltonen 2007, 234). Innoplaza-opintokokonaisuus on yrittäjyyskoulutusta, sillä Innoplazassa kyse on kestoltaan rajatusta, kahdeksan kuukauden pituisesta opintokokonaisuudesta, johon osallistuvat opiskelijat suhtautuvat jo lähtökohtaisesti myönteisesti yrittäjyyteen.

Yrittäjyys määritellään tässä yhteydessä asenteeksi tai valmiudeksi, tavoitteelliseksi ja omavastuiseksi itsensä johtamiseksi sekä kyvyksi toimia monimutkaisissa ja epävarmoissa tilanteissa. Yrittäjyys ei ole olemuksellisesti liiketoimintaa, mutta se voi näyttäytyä liiketoimintana. (mm. Hägg, esitelmä Yritystä stadiin -tapahtumassa 6.5.2010.)

Yrittäjyys nojaa filosofisilta juuriltaan vuorovaikutuksellisuuteen ja todellisuuskäsitykseen, että maailma on tehty. Yrittäjämäisen oppimisen ja opettamisen taustalla on holistinen ihmiskäsitys, jonka mukaan ihminen on tajunnallinen, tilannesidonnainen ja kehollinen olento, mutta myös tunteva olento. Koulutuksessa tämä merkitsee, että ihminen on kohdattava kokonaisuutena. Yrittäjyyden tietokäsitys nojaa pragmatismiin, jossa korostuu toiminnan rooli inhimillisen ongelmien ratkaisussa. Yrittäjyyden olemukseen kuuluu myös näkemys, että tieto syntyy toiminnasta yksilöiden ja ympäristön välisessä vuoropuhelussa. (Hägg, esitelmä Yritystä stadiin -tapahtumassa 6.5.2010.)

Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on aktivoida yksilöiden yrittäjämäisiä ominaisuuksia ja taitoja sekä edistää yrittäjämäistä käyttäytymistä ja toimintaa (Peltonen 2007, 216). Käytännössä tarvitaan järjestelmiä, jotka rakenteidensa, prosessiensa ja elementtiensä kautta tukevat yksilöitä ja auttavat heitä rakentamaan innovatiivista yritystoimintaa tai toimimaan innovatiivisina sisäisinä yrittäjinä. Yrittäjyyskoulutuksen haasteina on saada yrittäjyyden edistäminen yhdeksi koulutusorganisaatioiden toiminnan tunnistetuksi tavoitteeksi ja pitää yrittäjyyskoulutuksen opintoja tärkeänä osana opetussuunnitelmaa eikä vain vapaaehtoisina lisäopintoina (Vesalainen, Ristimäki, Luoto & Kohtamäki 2006, 92; Schelfhout, Dochy & Janssens 2004, 199).

Innoplazassa oppimiskäsitys on sosiokonstruktivistinen (mm. Tynjälä 1999, 55–57). Siinä korostetaan ympäröivän yhteisön ja kulttuurin vaikutusta tiedon rakentumiseen, jolloin tieto konstruoidaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

3.1.2 Yrittäjämäiset oppimisympäristöt

Tutkijoiden kiinnostus opettamisen ja oppimisen prosesseihin ja yrittäjämäisiin oppimisympäristöihin liittyen on viime vuosina lisääntynyt. Selvitettäessä miten yrittäjyyttä opitaan, ohjenuoraksi sopii edelleen Alan Gibbin näkemys luovuudesta, mahdollisuuksien havainnoinnista ja riskinottokyvystä yrittäjämäisen oppimisen keskeisinä tekijöinä. (Kyrö 2001, 100.)

Yrittäjämäistä oppimista voidaan kuvata aktiiviseksi ja tilannesidonnaiseksi, ja se näyttyy erilaisena eri ympäristöissä. Kouluttajan tehtävänä on rakentaa ympäristö kontekstin mukaan. Yrittäjämäisessä oppimisessa opettajat ja kouluttajat elävät samassa epävarmuudessa opiskelijoiden kanssa. Heidän pitää uskaltaa heittäytyä tuntemattomaan hyläten perinteiset ja totut tavat toimia, luottamaan ja tulemaan toimeen kaikkien kanssa. Opettaja onkin enemmän kanssaoppija, valmentaja ja mahdollistaja kuin perinteinen opettaja. (Hägg, esitelmä Yritystä stadiin -tapahtumassa 6.5.2010; Aalto-yliopiston Pienyrityskeskus 2010.)

Yrittäjämäinen oppimisympäristö stimuloi luovuutta ja innovatiivisuutta, opettaa sietämään epätietoisuutta, selviytymään epävarmuudessa ja viihtymään epämukavuusalueella ja viemään tietoa käytäntöön. Se tarjoaa opiskelijoille merkityksen oppimiselle, opettaa hyväksymään epäonnistumisia, joista oppii enemmän kuin onnistumisista, vahvistaa uskallusta ottaa riskejä sekä rohkaisee tekemään päätöksiä. Yrittäjämäiset oppimisympäristöt ovat rajattomia oppimisen tiloja, joissa keskeistä ovat luovuus, valppaus, kokemuksellisuus, vuorovaikutuksellisuus, kriittinen ajattelu, yhteistoiminnallisuus ja tekemällä oppiminen. Tällaisissa oppimisympäristöissä syntyy hedelmällisiä ajatusten törmäyksiä ja tuotettu uusi tieto pannaan julki koko ajan. Yhteistoiminnallisuus merkitsee muun muassa yhteisiä projekteja, opiskelijoiden työskentelyprosessien visualisointeja ja tallentamista, esittämistä ja julkistamista. (mm. Hägg 2010, esitelmä Yritystä stadiin -tapahtumassa 6.5.2010; Aalto-yliopiston Pienyrityskeskus 2010.)

Parhaiten yrittäjyyttä voi oppia todellisissa reaali maailman tilanteissa kuten yrityksissä eli sellaisessa ilmapiirissä, jossa yrittäjyyttä ja yritteliäisyyttä on olemassa koko ajan. Yrittäjyyttä tukevien oppimisympäristöjen kehittämiseen liittyvät myös johtajuus sekä opettajien perus- ja täydennyskoulutus. Hyviä kokemuksia on saatu käytännöistä, joissa monialaisilla opiskelijaryhmillä on projekteissaan todelliset taustayritykset, jotka antavat oppimiselle suunnan ja kasvot ja suhteuttavat opiskelua todellisuuteen (esim. Collan & Kallio-Gerlander 2006). Yritysyhteistyötä voi tehdä myös muun muassa heikkojen signaalien luotaamisessa ja mahdollisuuksien rakentamisessa (Carrier 2005, 147–148). Hyviä ympäristöjä ovat myös erilaiset simuloitujen tilanteiden, kuten harjoitusyritykset, roolileikit, työpaikkavierailut, opiskelijoiden organisoimat tapahtumat jne. Tutkimusten pohjalta on perusteltua integroida yrittäjiä yrittäjyyskasvatuksen opetuksen resurssiksi (mm. Huusko & Lavikainen 2007, 143). Yksilöllisten yrittäjähaastattelujen tai toisten opiskelijoiden kuvausten kautta opiskelijat saavat enemmän aineksia oman roolimallinsa rakentamiseen. Huusko ja Lavikainen korostavat sitä, että yrittäjyyskasvatuksen opettajat ja kaikki toimijat aiheen liepeillä ovat roolimalleja, halusivatpa tai eivät.

Innoplazaa voidaan luonnehtia yhteistoiminnallisen oppimisen, ongelmalähtöisen projektioppimisen ja toimimalla oppimisen (action learning) foorumiksi (Tynjälä 1999, 148–168; Eteläpelto & Rasku-Puttonen 1999, 180–205; Tenhunen 2006, 141–143). Erityisesti tavoitteiden täsmällinen selkeyttäminen tehtävän alussa luo oppijoille motivaatiota saavuttaa heille asetettu oppimisen tavoite, yhteinen merkitys (mm. Eteläpelto & Rasku-Puttonen 1999, 202). Häkkisen ja Arvajan (1999) mukaan oppimista edistää, jos osallistujien asiantuntemus on osittain päällekkäistä ja osittain eri alueita ja erilaisia näkökulmia sisältävää (Tynjälä 1999, 154).

Ruohotie (2000, 234–240) tuo puolestaan esiin, että sosiaalinen oppiminen tapahtuu siellä, missä valtaerot on eliminoitu. Parhaimmillaan tiimityötä leimaa Ruohotien mukaan jatkuvan oppimisen ja kokeilemisen henki, joka ravistelee luotuneita asenteita ja karsii haitallisesti vaikuttavia rutiineja. Tiimin innovaatioiden luonteen tarkasteleminen avaa hänestä näkemään ne vahvuuden alueet, joihin resursseja on jatkossa syytä suunnata.

Innoplaza on monikulttuurinen oppimisympäristö, sillä opiskelijoista on osa maahanmuuttajataustaisia. Matinheikki-Kokon (1999, 292–293) tutkimustulokset osoittavat, että monikulttuurisissa oppimisympäristöissä ohjaus tuottaa tulosta sitä varmemmin, mitä paremmin opettaja onnistuu häivyttämään kulttuurieroihin perustuvat ristiriidat ohjaustilanteen ulkopuolelle. Maahanmuuttajien ohjaus kaipaa pedagogista luovuutta, jossa opettaja etsii sellaisia toimintoja ja kulttuurisia ilmaisukeinoja, kuten tarinoita, näytelmiä ja metaforia, jotka auttavat häntä ylittämään kulttuurin rajoja.

Innoplaza edustaa ammattikorkeakoulujen esihautomotoimintaa, jonka Karttunen (2007, 156) on määritellyt tarkoittavan kaikkia korkeakoulussa tehtäviä toimenpiteitä, joilla edistetään opiskelijayrittäjyyden syntymistä koulutus- ja t & k -prosesseissa. Yrittäjyyskoulutusta järjestettäessä ja kehitettäessä erityisesti ammattikorkeakouluissa on hänestä syytä ottaa huomioon yrittäjäkoulutuksen vapaaehtoisuus, yrittäjyysteeman läpinäkyvyys ja resurssien suuntaaminen yrittäjyydestä todella kiinnostuneille (Karttunen 2007, 158–159).

3.2 Innovatiivisen yrittäjyyden tukeminen

Innoplaza luo monialaisten ja monikulttuuristen opiskelijaryhmiensä kautta teoreettisesti edellytykset innovatiivisten liikeideoiden ja liiketoimintasuunnitelmien tuottamiseen ja innovatiivisen yrittäjyyden kehittämiseen. Innovatiivisen yrittäjyyden tukeminen ja opettaminen edellyttää myös innovatiivisia pedagogisia lähestymistapoja.

Innovaatiopedagogiikka edustaa uutta lähestymistapaa osaamisperusteisen kilpailukyvyn kehittämiseksi korkeakoulun ja työelämän muodostamassa yhteistyössä. Se yhdistää oppimisen, uuden tiedon tuottamisen sekä soveltamisen. Se on oppimisote, joka määrittelee uudella tavalla, kuinka tietoa omaksutaan, tuotetaan ja käytetään niin, että saadaan aikaan innovaatioita. Innovaatio määritellään tässä yhteydessä jatkuvan parantamisen periaatteelle nojaavaksi osaamisen parantamiseksi, joka johtaa työelämässä hyödynnettävään ideaan, osaamiseen tai muuhun käytäntöön. Innovaatiopedagogiikan teoreettisen viitekehyksen rakentumista ohjaavat erityisesti humanismi, kognitiivinen oppimiskäsitys, sosiokulttuurinen näkökulma, yhteisöllinen oppiminen, osaamisen ja asiantuntijuuden kehittyminen sekä intuitioon ja hiljaiseen tietoon pohjautuvan tietokäsittelyn hyväksyntä. (Kettunen 2009; Penttilä, Kairisto-Mertanen & Putkonen 2009, 13–20.)

Pihkalan (2008b, 210) mukaan opiskelijat tarvitsevat opintojensa tueksi laadukasta koulutuksen ja elinkeinoelämän yhteistyötä, opintojen konkretiaa, huomiota itsearviointiin ja palautetta omista vahvuuksista ja heikkouksista sekä nuoria yrittäjyyden roolimalleja. Hänestä on kehitettävä toimintamalleja ja -tapoja, joiden avulla opiskelijat voidaan jalkauttaa enemmän yrityksiin ja kontaktiin yrittäjien luo sen sijaan, että yrittäjiä ja yritysten edustajia toivotaan oppilaitoksiin.

Kyrö (2006, 122) korostaa riskin oppimista yrittäjämäisen toiminnan ytimenä. Se edellyttää riskin dynamiikan oppimista, oppimista koko oppimisprosessin suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista ja sitä, että opettajat yhdessä opiskelijoiden kanssa luovat uusia oppimisen ja opettamisen käytäntöjä, joissa epäonnistuminen muuttuu ratkaisusuuntautuneeksi onnistumiseksi. Erityisesti innovatiivisen yrittäjyyden tukemisessa korostuvat oppimisen vastuun siirtäminen entistä enemmän oppijoille ja epäonnistumista sallivan ilmapiirin luominen sekä opiskelijoille että heidän valmentajilleen ja kouluttajilleen (Tapani 2008, 60; Kakkonen 2008, 217).

Hedner, Edgar, Maack ja Abouzeedan (2010, esitelmä FINPIN2010-konferenssissa 26.4.2010) suosittelevat yrittäjyyden opettamisessa pedagogisena lähestymistapana teoreettisen opetuksen yhdistämistä hiljaisen kokemukseräisen tiedon oppimiseen, perinteisten oppilaitoksessa tapahtuvien oppimiskokemusten yhdistämistä aidon liiketoiminnan rakentamisen opetukseen sekä innovatiivisuuden ja yrittäjyyden hiljaisen ja kokemukseräisen tiedon yhdistämistä. Alan tutkijat ovat lähes yksimielisiä siitä, että yrittämiseen ja itsensä työllistämiseen tähtäävät opiskelijat tarvitsevat opetuksessa enemmän toimintaan perustuvia lähestymistapoja kuin perinteisiä opetusmenetelmiä (Mwasalwiba 2010, 40).

Tärkeä elementti Innoplazan kaltaisissa oppimisympäristöissä on opiskelijoiden ohjaus, mentorointi. Mentoroinnin ydinajatus perustuu kokemuksen arvoon. Mentorointi on luottamukselliseen ohjaussuhteeseen perustuva toimintamalli, jossa kokeneempi (mentori) ohjaa kokemattomampaa (mentoroitavaa, aktoria) ja tukee tämän ammatillista kasvua. Opettajan ja mentorin tulee pyrkiä vaikuttamaan siihen, että ryhmän jäsenten väliset suhteet ovat toimivia ja symmetrisiä, sekä seurata ja myös arvioida koko työskentelyprosessia. Ryhmän jäsenet toimivat resursseina toisilleen sekä tukien että kyseenalaistaen, ja mentori tarvittaessa rohkaisee, tukee, kannustaa ja antaa osallistujille rakentavaa palautetta. Mentori esittää kysymyksiä neuvojen antamisen sijasta, jolloin hän kannustaa mentoroitavaa oivaltamaan oppimaansa itse ja haastaa mentoroitavaa pohtimaan, miten hänen tekemänsä valinnat ja ideat sopivat hänen työhönsä ja miten ne tukevat hänen menestymistään. (Tunkkari-Eskelinen 2007, 93–97.)

3.3 Yrittäjyyskoulutuksen vaikutusten arvioiminen

3.3.1 Arvioinnin tarkoitus ja lähtökohdat

Innoplazan arviointitutkimus edustaa ulkoisesti tehtyä, tieteellisiin menettelyihin perustuvaa arviointia, jotka pyrkii vaikutusten selvittämisen kautta uuden tiedon tuottamiseen Innoplaza-opintokokonaisuuden edelleen kehittämiseksi ja innovatiivisen yrittäjyyden tukemiseksi (mm. Rajavaara 2006, 20). Arviointi on tapa arvottaa ohjelman toimintoja

tai kokonaisuutta ja kertoa missä on onnistuttu ja missä olisi parantamisen varaa (Aalto-Kallio, Saikkonen, Koskinen-Ollonqvist 2009, 41). Innoplazaa koskeva arviointi on luokiteltavissa muutostarpeisiin ja tuloksiin pohjautuvaksi arvioinniksi (Aalto-Kallio ym. 2009, 37).

Innoplazan arviointitutkimuksessa on kyse vaikutusten arvioinnista (impact assessment), jossa tavoitteena on tunnistaa, miten toimintaan osallistuneiden hyvinvoinnin muutos on johtunut nimenomaan interventioista, johon asiakas on osallistunut (Paasio 2006, 101–102). Vaikutusten arviointia voi tehdä ennakoarviointina, jälkikäteisarviointina tai molempina.

Varsinaiseen vaikuttavuuden arviointiin ei Innoplazan arviointitutkimuksessa päästä, sillä vaikuttavuuskriteerejä ei ole etukäteen sovittu. Vaikuttavuudessa on kyse toiminnan päämäärien tai tavoitteiden sekä aikaansaatuisten vaikutusten suhteesta (Rajavaara 2006, 34). Rajavaara (2006, 37) määrittelee vaikuttavuuden arvioinnin toiminnaksi, jossa ”määritellään jonkin instituution, yhteiskunnallisen ohjelman, intervention, hankkeen, palvelun tai etuuden arvo soveltuvin ja erikseen sovittavin vaikuttavuuskriteerein mahdollisimman luotettavilla ja systemaattisilla tieteellisillä tai ei-tieteellisillä meneteltyillä, jotta tätä tietoa voitaisiin hyödyntää toiminnan ohjauksessa, kehittämisessä ja poliittis-hallinnollisessa päätöksenteossa”.

Innoplaza-opintokokonaisuuden lähtötilanteesta ei ole tehty arviointia, joten vaikutusten arviointi tehdään jälkikäteisarviointina. Pelkästään jälkeinpäin kerätyn aineiston pohjalta tehdyissä arvioinneissa keskeistä on toteutetun arvioinnin läpinäkyväksi tekeminen, ja kertominen siitä, mitä on tehty, miten tuloksia on analysoitu, ja millä tuloksia perustellaan. Arvioinnissa on viime kädessä kyse perusteltujen päätelmien teosta, jolloin arviointia lukeva henkilö voi tehdä päätelmän siitä, kuinka luotettavaa tieto vaikutuksista on. (Aalto-Kallio ym. 2009, 104–105.)

Lisäksi koulutuksen tuloksia ja vaikutuksia arvioitaessa on otettava huomioon se, että osa vaikutuksista näkyy lyhyellä ja osa pitkällä aikavälillä. Vaikutukset voivat olla näkyviä ja näkymättömiä, kuten hiljaista tietoa tai sosiaalista pääomaa, motivaatiota tai päätöksentekokyvyn lisääntymistä.

Arvioinnissa on välttämätöntä tietää, minkälainen logiikka arvioitavan toiminnan taustalla on. Tätä asiaa kuvataan arvioinnin yhteydessä käsitteillä toimintalooginen malli tai ohjelmateoria (program theory) (Aalto-Kallio ym. 2009, 16–18; Paasio 2006, 104–105). Ohjelmateoria on keino jäsentää toiminnan etenemistä, siihen liittyviä syy-seuraussuhteita ja oletuksia siitä, millä edellytyksillä toiminta voi saavuttaa tavoiteltuja tuloksia ja muutoksia. Sen laatiminen on tärkeää etenkin silloin, kun arvioidaan vaikutuksia tai vaikuttavuutta. Tällöin arvioinnin suunnittelu etenee toiminnan jäsentämisestä käsin nousevista arvioinnin tarpeista ja perusteluista eikä arvioinnin menetelmällisistä lähtökohdista. Ohjelmateoriasta nähdään, toimittiinko tavalla, joka oli suunniteltu tavoitteisiin pääsemiseksi ja olivatko syyt mahdolliseen epäonnistumiseen toiminnan suunnittelussa vai vaikuttiko taustalla mahdollisesti muutosta estäviä tekijöitä, joita ei osattu toiminnan aikana ottaa huomioon. Innoplazasta jo rahoitushakemuksiin laadittu opintokokonaisuuden kuvausta voidaan pitää Innoplazan ohjelmateorian, josta myös arvioinnin suunnittelu on edennyt.

3.3.2 Oppimisen ja yrittäjyysintentioiden arviointi

Oppimisen arviointia voidaan pitää koulutuksen vaikutusten arvioinnissa ensimmäisenä vaiheena (Granbacka & Kokkonen 2006, 11). Innoplazan arvioinnissa tarkastellaan sitä, miten opintokokonaisuuden suorittaneet arvioivat siitä saamaansa hyötyä. Kyse on oppimisen arvioinnista, jolla pyritään tuottamaan tietoa oppimisen edistämistä ja ohjaamista sekä opetuksen ja koulutuksen kehittämistä varten (Mäkilä 2008, 37–38). Toiminnan muuttumista arvioidaan koulutuksen jälkeen, ja siinä selvitetään, onko koulutus muuttanut toimintaa ja työsuoritusta ja miten nämä ovat muuttuneet. Arvioinnin ajankohtaa ei kuitenkaan voi venyttää niin pitkälle, että osallistujat eivät enää pysty yhdistämään oppimansa asian soveltamista koulutukseen. Raivola (2000, 183) muistuttaa, että oppimistulokset saavutetaan vuorovaikutuksen eikä rakenteiden tasolla. Koulutuksen rakentama tietäminen muuttuu taitamiseksi, kun se kytketään ongelmaratkaisun kontekstiin eli yhteiskunnan sosiaalisiin ja taloudellisuus kehyksiin, arkipäivään koulun ulkopuolella.

Innoplazan arviointitutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu myös Innoplazan suorittaneiden yrittäjyysaikomuksiin, yrittäjyysintentioihin. Pihkala (2008a) on väitöskirjassaan tutkinut, muuttavatko ammattikorkeakoulun yrittäjyysopinnot opiskelijoiden yrittäjyysintentioita. Hän tutki kahta yrittäjyysstrategialtaan erilaista kokonaisotosta viidestä eri koulutusohjelmasta. Kvalitatiivisen aineiston avulla hän selvitti yrittäjyysintentioiden muutosta ja kvalitatiivisen fokusryhmäaineiston avulla sen luonnetta. Pihkalan tutkimuksen kohteena olevilla ammattikorkeakouluopiskelijoilla yrittäjyys ei välttämättä ollut ensisijainen urahaave.

Tieto näyttää lisäävän tuskaa yrittäjyyskoulutuksessa. Opiskelijat arvioivat yrittäjyyskoulutuksen tuovan epävarmuutta omiin yrittäjyyskykyihin luottamisessa, mikä johtuu asetuista yrittäjyyskoulutuksen ylimitoitetuista tavoitteista, yrittäjäksi kannustamisen ja siihen liittyvän henkisen tuen puutteesta sekä yrittäjyysopintojen laadusta ja niiden ajoituksesta. (Pihkala 2008b, 206–211). Pihkalan (2008a, 38, 105) mukaan yrittäjyyskoulutuksen jatkokehittämisen kohteita ovat muun muassa tiiviimpien omiin yrittäjyyskykyjen vahvistamiseen liittyvien opintokokonaisuuksien kehittäminen ja omien yrittäjyysopintojen polkujen rakentaminen seulotuille potentiaalisille yrittäjille.

Mwasalwiba (2010, 41) pitää asenteita parhaina yrittäjyyskoulutuksen jälkeisten yrittäjyyskäyttäytymisen ennustajina, sillä asenteita ja aikomuksia on vaikea muuttaa. Hänestä on kuitenkin yhä epävarmaa se, milloin ja miten nämä asenteet ja aikomukset alkavat rakentua ja toteutua toimintana, kun otetaan huomioon näiden välinen aikaviive. Jotta pystyttäisiin osoittamaan yhteys mitattujen vaikutusten ja yrittäjyyskoulutuksesta valmistuneiden käytännön käyttäytymisen välillä, Mwasalwiban mielestä tarvittaisiin pitkäkestoisia tutkimuksia, mikä edellyttäisi koulutusorganisaatioita ylläpitämään tietoja valmistuneista noin kymmenen vuoden ajan.

Koska Innoplazaan valikoituu yrittäjyyteen myönteisesti suhtautuvia ammattikorkeakouluopiskelijoita, koulutuksen vaikutuksen erottaminen asenteen vaikutuksesta voi olla vaikeaa (Granbacka & Kokkonen 2006, 10). Ristimäen (2004, 177–179) tutkimus osoittaa, että sopiva ympäristö tukee yhdessä sopivien henkilötökijöiden kanssa korrelaation syntymistä mm. yrittäjyysvalinnan suhteen. Näihin osatekijöihin kuuluu ainakin se elämänpiiri, jonka osana yksilö on, ja etenkin, että sosiaalinen ryhmä, johon henkilö kuuluu, antaa mahdollisuuden yrittäjyyteen identifioitumiselle.

Granbacka ja Kokkonen (2006, 37) pohtivat myös yrittäjyyskoulutuksen järjestämiskiel-
tä sekä suomen ja englannin kielten suhdetta. Heistä syvällisempi oppiminen edellyttää
ainakin käsitteiden opettamista molemmilla kielillä. Granbacka ja Kokkonen (2006)
tutkivat vaikuttavuutta Entre-yrittäjyyskoulutusohjelmassa, jossa opiskelijat olivat suo-
menkielisiä eri suomalaisista yliopistoista ja koulutus pidettiin englanniksi.

3.4 Kirjallisuuskatsauksen tuottamia näkökohtia Innoplazan edelleen kehittämiseen

Kirjallisuuskatsaus tuotti joukon kehittämisajatuksia Innoplazan edelleen kehittämisek-
si. Yrittäjyyskoulutuksen ja yrittäjämäisten oppimisympäristöjen sekä innovatiivisen
yrittäjyyden tukemisen viitekehysten pohjalta Innoplaza-opintokokonaisuuden edelleen
kehittämisessä olisi hyvä pohtia erityisesti seuraavia asioita:

- Yrittäjämäisessä oppimisessa ja opettamisessa ihminen on kohdattava kokonaisuutena.
- Yrittäjämäisissä oppimisympäristöissä tuotettu uusi tieto pannaan julki koko ajan.
- Yrittäjien integroiminen yrittäjyyskasvatuksen opetuksen resurssiksi ja toimintamallien ja -tapojen kehittäminen opiskelijoiden jalkauttamiseksi enemmän yrityksiin ja kontaktiin yrittäjien luo.
- Yrittäjyyskasvatuksen oppimisympäristö pitää nähdä tärkeänä osana opetussuunnitelmaa.
- Tavoitteiden täsmällinen selkeyttäminen tehtävän alussa luo oppijoille motivaatiota saavuttaa heille asetettu oppimisen tavoite, yhteinen merkitys.
- Sosiaalista oppimista tapahtuu siellä, missä valtaerot on eliminoitu.
- Ryhmän tai tiimin innovaatioiden luonteen tarkasteleminen avaa ne vahvuuden alueet, joihin resursseja on jatkossa syytä suunnata.
- Maahanmuuttajien ohjaus kaipaa pedagogista luovuutta, jossa opettaja etsii kulttuurin rajoja ylittäviä toimintoja ja kulttuurisia ilmaisukeinoja.
- Teoreettisen opetuksen yhdistäminen hiljaisen kokemukseräisen tiedon oppimiseen, perinteisen oppilaitoksessa tapahtuvien oppimiskokemusten yhdistäminen aidon liiketoiminnan rakentamiseen sekä innovatiivisuuden ja yrittäjyyden hiljaisen ja kokemukseräisen tiedon yhdistäminen.
- Riskin dynamiikan oppimisessa opettajista tulee vertaisoppijoita, jotka yhdessä opiskelijoiden he kanssa luovat uusia oppimisen ja opettamisen käytäntöjä.

Yrittäjyyskoulutuksen vaikutusten arvioinnin viitekehys toi esiin seuraavat näkökohdat:

- Vaikutusten arvioinnissa tavoitteena on tunnistaa, miten toimintaan osallistuneiden hyvinvoinnin muutos on johtunut nimenomaan interventioista, johon asiakas on osallistunut.
- Pelkästään jälkeempään kerätyn aineiston pohjalta tehdyissä arvioinneissa keskeistä on toteutetun arvioinnin läpinäkyväksi tekeminen, ja kertominen siitä, mitä on tehty, miten tuloksia on analysoitu, ja millä tuloksia perustellaan.
- Ohjelmateorian laatiminen on tärkeää etenkin selvitetessä vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Ohjelmateoriasta nähdään, toimittiinko tavalla, joka oli suunniteltu tavoitteisiin pääsemiseksi ja olivatko syyt mahdolliseen epäonnistumiseen toiminnan suunnittelussa vai vaikuttiko taustalla mahdollisesti muutosta estäviä tekijöitä, joita ei osattu toiminnan aikana ottaa huomioon.

- Arvioinnin ajankohtaa ei voi venyttää niin pitkälle, että osallistujat eivät enää pysty yhdistämään oppimansa asian soveltamista koulutukseen.
- Tieto näyttää lisäävän tuskaa yrittäjäyyskoulutuksessa.
- Koulutuksen järjestämisen kieltä on syytä miettiä. Syvällisempi oppiminen edellyttää ainakin käsitteiden opettamista sekä englanniksi että suomeksi.

4 TIEDONHANKINTAMENETELMÄT

Arviointimenetelmän valinnassa on tärkeää se, että arviointimenetelmän tulee vastata arviointikysymyksiin, sen tulee mitata oikeita asioita ja tuottaa tietoa arvioitavasta kohteesta, sen tulee olla luotettava, käyttökelpoinen ja taloudellinen suhteessa arviointikysymyksiin (Mäkilä 2008, 38).

Tietoa Innoplaza-opintokokonaisuuden vaikutuksista ja kehittämisideoita haettiin kirjallisuuskatsauksen lisäksi rinnakkain sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Näin oli mahdollista saada tietoa sekä tuloksista että prosessista. Innoplazan arviointitutkimuksessa pyrittiin riippumattomaan arviointiin, ja arvioijilla oli itsenäisyys tiedonhankinnassa ja päätelmissä.

Arviointi on kontekstisidonnaista. Innoplazan tulosten arviointi perustuu opintokokonaisuuden jälkeen opintokokonaisuuden osallistujien omiin mielikuviin ja näkemyksiin Innoplazassa opituista asioista ja niiden hyödyntämisestä opintokokonaisuuden jälkeen.

Arviointi perustuu valtaosin Innoplaza-opintokokonaisuuteen osallistuneiden henkilöiden subjektiivisiin arvioihin. Tällöin korostuu myös ko. henkilöiden omien tarpeiden arviointi. Subjektiivisen aineiston kohdalla voidaan Granbackan ja Kokkosen (2006, 7) mukaan varmimmin arvioida sitä, vastasiko koulutus osallistujien odotuksia sekä heidän omia kokemuksia koulutustarpeistaan.

Lisänäkemyksiä kerättiin keskustelemalla Innoplazan mentorien ja opettajien kanssa sekä osallistumalla Innoplazan sparrausryhmän, neuvottelukunnan ja suunnittelutiimin kokouksiin eri sidosryhmien edustajien näkemysten kartoittamiseksi Innoplaza-opintokokonaisuuden toimivuudesta. Innoplaza-opintokokonaisuuden kuvausta varten tietoa koottiin haastatteleamalla Innoplazan projektipäällikköä (T. Riikkilä, haastattelu 26.1.2010) sekä tutustumalla Innoplazasta olemassa olevaan kirjalliseen ja sähköiseen aineistoon.

Innoplazaa koskeva arviointi on lähestymistavaltaan luokiteltavissa fenomenologis-hermeneuttiseksi. Fenomenologiassa on kysymys henkilön subjektiivisen todellisuuden tutkimuksesta, jossa tutkitaan henkilön subjektiivista tulkintaa maailmansa eri ilmiöistä. Henkilö arvioi maailmansa sen perusteella, miten henkilö milloinkin maailmansa informaation ja itsensä sen suhteen kokee. Kyse on yksilön fenomenologisesta minämaailma -suhteesta. Hermeneuttinen tutkimus tarkastelee puolestaan merkityksenantoja ja merkityssuhteita sekä niiden perustaa ja syntymistä. (Ristimäki 2004, 179).

Yleensä haastattelumenetelmät sopivat hyvin täydentämään kvantitatiivisesti hankittua aineistoa. Haastattelussa arvioija pyrkii vuorovaikutuksessa selvittämään haastateltavalta arvioitavat asiat. Haastattelumenetelmän etuna on, että haastattelija voi joustavasti säädellä kysymyksiä ja tarkentaa vastauksia sekä samalla etenkin henkilökohtaisissa haastatteluissa havainnoida haastateltavan vastauksia hänen asenteensa ja käyttäytymisen perusteella. Myös haastateltava voi tarkentaa kysymyksiä.

Tämän arviointitutkimuksen haastattelukysymykset (Liite 1) rakennettiin tutkijan ja Innoplazan projektipäällikön yhteistyönä Innoplazan sparraustiimin jäsenten komment-

tien jälkeen. Puhelinhaastatteluista vastanneet opiskelijat testasivat kysymysten toimivuutta keskenään ennen varsinaisten puhelinhaastattelujen aloittamista. Henkilökohtaisissa haastatteluissa keskustelujen pohjana käytettiin samoja kysymyksiä.

5 ARVIOINTITUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen toteutuksen vaiheet

Arviointitutkimuksen ytimen muodostivat Innoplaza-opintokokonaisuuden toteutusjaksoilla I–IV suorittaneet noin 120 henkilöä, joiden yhteystiedot pystyttiin ennen tutkimuksen käynnistymistä hankkimaan. Puhelinhaastattelujen kohderyhmä oli sata henkilöä. Arcada-ammattikorkeakoululle toimitettiin 15 ulkomaalaistaustaisen, Innoplaza-opinnot suorittaneen henkilön nimet henkilökohtaisia haastatteluja varten. Arcadan alkuperäisenä tavoitteena oli selvittää, minkälaisia vaikutuksia Innoplaza-tyyppisellä esihautomotoiminnalla on Suomeen muuttavien ulkomaalaisten mahdollisuuksiin. Arcadassa tehtiin suunnitelluista henkilökohtaisista haastatteluista kaksi, ja loput Arcadaan toimitetuista henkilönimistä siirrettiin puhelimitse haastateltavien ryhmään. Lisäksi henkilökohtaisesti haastateltiin seitsemää yrittäjänä toimivaa henkilöä.

Työ toteutettiin seuraavien vaiheiden kautta:

I Puhelinhaastattelut Innoplaza-opintokokonaisuuden I–IV (2006–2009) suorittaneille henkilölle

II Henkilökohtaiset haastattelut tietojen syventämiseksi

III Johtopäätösten tekeminen

5.2 Puhelinhaastattelut

Puhelinhaastatteluissa selvitettiin teemahaastattelujen avulla Innoplaza-opintojen vaikutuksia ja kehittämisajatuksia 1) yrittäjinä parhaillaan toimivilta henkilöiltä, 2) aikaisemmin yrittäjinä toimineilta henkilöiltä ja 3) muissa työtehtävissä toimivilta tai työttömänä tai työelämän ulkopuolella muista syistä olevilta henkilöiltä. Puhelinhaastattelut tekivät Raisa Nikkanen ja Petra Pusa, jotka opiskelevat HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun koulutusohjelmassa University of Applied Sciences DP of Hotel, Restaurant and Tourism Management RBM3. Puhelinhaastattelijat opastettiin etukäteen sekä puhelinhaastattelujen tekemiseen että niiden kirjaamiseen internetin välityksellä toimivaan Webropol -kysely- ja tiedonkeruusovellukseen.

Puhelinhaastattelut tehtiin eri kellonaikoina; aamu- sekä iltapäivisin, arkisin ja viikonloppuisin helmi-, maaliskuu- ja huhtikuun aikana 2010. Puhelinhaastattelujen vastaukset kirjattiin suoraan Webropol-sovellukseen.

Puhelinhaastattelu saatiin tehtyä yhteensä 58 Innoplaza-opinnot suorittaneelle henkilölle noin sadasta tavoitellusta. Vastanneista 64 % oli miehiä ja 36 % naisia. Heistä 9 % vastasi englanniksi ja 91 % suomeksi. Vastanneista 18 % oli alle 25-vuotiaita, 25–30-vuotiaita melkein puolet eli noin 47 %, 31–35-vuotiaita 19 % ja yli 35-vuotiaita 16 %. Yli puolet eli 61 % vastanneista opiskeli insinööriksi, 21 % opiskeli tradenomiksi ja 13 % opiskeli sosiaali- ja terveysalalla. 4 % opiskelee kulttuurialaa ja 1 % restonomiksi. Ammattikorkeakoulusta valmistuneita opiskelijoita on vähemmistö eli 41 %. Valmistumisvuodet olivat 2007, 2008 ja 2009.

Yrittäjiä vastanneista on vain 10 %. Yritysmuotona kolmella neljästä yrittäjästä on toimiminen, yhdellä osakeyhtiö.

Vastanneista suurin osa oli työelämässä, mutta osa myös työttömänä. Useat opiskelivat täyspäiväisesti eivätkä siksi olleet työelämässä. Muutama vastanneista oli puhelinhaastattelun ajankohtana äitiyslomalla.

Puhelimitse haastatellut toimivat useissa eri ammateissa: kulttuurituottajina, toimihenkilöinä, työjohtajina rakennusalalla tai muissa johtotehtävissä, terveydenhuollossa, asiakaspalvelussa, kirjastosihteerinä, päiväkodissa lastenhoitajana, työmaainsinööreinä, myyjinä, myyntipäällikkönä ja suunnittelijana.

5.3 Henkilökohtaiset haastattelut

Henkilökohtaiset haastattelut tehtiin ajalla 22.1. – 31.5.2010. Haastateltavina oli seitsemän Innoplaza-opinnot suorittanutta, yrittäjänä eri aloilla toimivaa henkilöä sekä kaksi Arcadan opiskelijoiden haastateltavaa ulkomaalaistaustaista henkilöä, jotka olivat suorittaneet Innoplaza-opinnot. Kaikkiaan henkilökohtaisesti haastatelluista yhdeksästä henkilöstä oli ulkomaalaistaustaisia neljä. Viisi yhdeksästä oli suorittanut Innoplazan I toteutusjaksolla 2006–2007, yksi II toteutusjaksolla vuonna 2007 ja kolme IV toteutusjaksolla vuonna 2009. Haastatelluista kaksi oli naisia ja seitsemän miehiä. Kuusi heistä oli 26–30 -vuotiaita, kaksi 31–35 -vuotiaita ja yksi yli 35-vuotias. Seitsemän haastatelluista oli suorittanut AMK-tutkinnon ja kaksi ei ollut vielä valmistunut.

Edellä mainittujen haastattelujen lisäksi tietoa koottiin keskustelemalla mentorien kanssa ja osallistumalla Innoplazan sparraustiimin, neuvottelukunnan sekä opettajista ja mentoreista koostuvan suunnittelutiimin kokouksiin.

5.4 Haastatteluaineiston laatu

Puhelinhaastatteluihin ei tavoitettu valitettavan useita haastateltavia yhteystietojen puuttumisen takia, tai koska he useista yrityksistä huolimatta eivät vastanneet soittoihin. Osa vastaajista ilmoitti heti, ettei halua osallistua tutkimukseen. Heitä ei yritetty painostaa, eikä syytä myöskään kysytty. Osa kritiikistä liittyi siihen, että vastaajat kokivat, että palautetta olisi kannattanut pyytää aikaisemmin. Käytännössä opiskelijoilta on pyydetty palautetta jokaisen Innoplaza-toteutuksen yhteydessä ja sen jälkeen.

Puhelinhaastatteluissa valmistuneiden opiskelijoiden vähemmistöön (41 %) saattaa vaikuttaa se, että suurin osa haastatteluun vastanneista oli viime vuosina Innoplazaan osallistuneita. Neljän vuoden takaisia opiskelijoita oli vaikeampi tavoittaa, mikä oletettavasti vaikutti kokonaistulokseen.

Puhelimitse haastateltujen henkilöiden vastauksista tehtiin yhteenvedot kysymys- ja osittain teemakohtaisesti.

Kaikista henkilökohtaisista haastatteluista tehtiin muistiinpanot, jotka täsmennettiin heti haastattelujen jälkeen. Tulosten analysointi aloitettiin noin kuukauden sisällä viimeisestä haastattelusta. Kaikki henkilökohtaisten haastattelujen vastaukset koottiin ensin yh-

teen kysymys- ja teemakohtaisesti. Tämä menettely helpotti puhelin- ja henkilökohtaisen haastattelujen vertailua ja johtopäätösten tekemistä.

Haastattelututkimusta tehtäessä aineisto on merkittävä ja yleistettävä silloin, kun haastateltava on antanut totuudenmukaisia tietoja kysytyistä asioista. Honkasen (2004, 125) mukaan ehkä yksi tutkimuksen teon ongelmallisimmista kysymyksistä on se, ettei ulkopuoliselle tutkijalle välttämättä kerrota kaikkea sitä mitä tutkittavan ilmiön sisällä tapahtuu, tai asioista tarjotaan kaunisteltua kuvaa. Nämä riskit pyrittiin ottamaan huomioon Innoplazan aineiston keräämisessä, analysoinnissa ja arvioinnissa. Haastateltaviksi valittiin alun perin kaikki toteutusjaksoilla I-IV Innoplaza-opinnot suorittaneet, ja haastattelut tehtiin kaikille tavoitetuille henkilöille. Henkilökohtaiset haastattelut ja keskustelut opettajien ja mentorien sekä sidosryhmien edustajien kanssa täydensivät puhelinhaastatteluista saatuja tietoja. Haastattelutietojen todenmukaisuutta ja luotettavuutta lisää se, että kaikki haastatellut henkilöt olivat jo suorittaneet Innoplaza-opintonsa loppuun.

6 ARVIOINTITUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Tulokset puhelinhaastatteluista

Puhelinhaastattelujen tulokset ovat koonneet yhteen ja yhteenvedosta pääosan kirjoittaneet HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun opiskelijat Raisa Nikkanen ja Petra Pusa.

- Uusien yritysten perustaminen

Yksikään puhelinhaastatteluun vastanneista yrittäjistä ei ollut itse perustanut omaa yritystä Innoplazan aikana, ja ainoastaan yksi sen jälkeen. Kolme yrittäjää oli perustanut yrityksen jo ennen Innoplazaa.

- Ulkopuolisten henkilöiden työllistäminen

Kahden vastaajan yritys oli perustettu jo ennen Innoplazaa, ja ne työllistivät 11 ja 5 ulkopuolista henkilöä. Koska Innoplazan aikana ei perustettu yhtään yritystä, myöskään yhtään ulkopuolista henkilöä ei niissä työllistetty. Innoplazan jälkeen perustettu yksi yritys on työllistänyt yhden ulkopuolisen henkilön.

Neljästä yritystoiminnan lopettaneesta vastaajasta kaksi oli perustanut yrityksen jo ennen Innoplazaa, ja toinen niistä oli työllistänyt yhden henkilön.

- Nykyisen yrityksen yritysmuoto

Puhelinhaastatteluissa tähän kysymyksen vastasi neljä yrittäjää, joista kolmella oli yhtiömuotona toiminimi ja yhdellä osakeyhtiö. Neljästä yritystoimintansa lopettaneesta puhelinhaastatteluun vastaajasta kahden yritysmuoto oli viimeksi ollut osakeyhtiö, yhden toiminimi ja yhden avoin yhtiö.

- Osallistuminen yrityshautomoon Innoplazan jälkeen

Puhelinhaastatteluissa viidestä vastanneesta yrittäjänä toimivasta henkilöstä yksi oli osallistunut yrityshautomoon Innoplazan jälkeen. Kaikki neljä yritystoimintansa lopettanutta puhelinhaastatteluun vastannutta henkilöä olivat olleet Innoplazan jälkeen yrityshautomossa.

- Muutos yrityksen perustamisvalmiuteen

Suurin osa yrittäjistä koki saaneensa paljon uutta tietoa mm. lakiasioista, kirjanpidosta ja palkkauksesta. Puhelimitse haastateltujen viiden yrittäjän vastauksista kävi ilmi, että Innoplazan kautta oppi perusasioita yrityksen perustamisesta, sai paremman käsityksen yritystoiminnan julkisista rahoituslähteistä ja oppi ottamaan yhteyttä konsultteihin. Sen sijaan yritystoiminnan realiteetit ja toiminnan hektisyys ei Innoplazassa tullut välttämättä esille.

Yritystoimintansa lopettaneiden mielestä Innoplaza opetti yritystoiminnan realismia, suuntasi opintoja aikaisempaa enemmän innovaatiotoimintaan sekä innosti perustamaan yrityksen. Yhden mielestä Innoplazalla ei ollut vaikutusta.

Enemmistö muista kuin yrittäjinä toimivista puhelinhaastatteluihin vastanneista koki Innoplazan myötä olevansa valmiimpi perustamaan yritystä.

- Yritystoiminnan menestys

Puhelimitse haastatelluista viidestä yrittäjästä kaikki kokivat yritystoimintansa kehittyneen ainakin jollakin tasolla. Yritystoiminnan lopettaneiden yritystoiminnan menestys oli heikkoa tai keskinkertaista.

- Vaikutus yritystoimintaan

Neljä viidestä yrittäjästä koki Innoplazan vaikuttaneen yritystoimintaan vähän tai ei lainkaan. Yksi koki vaikutuksen suureksi.

Neljästä yritystoimintansa lopettaneesta puhelinhaastatteluun vastaajasta kolmen mielestä Innoplazalla ei ollut vaikutusta yritystoimintaan, tosin yksi heistä totesi Innoplazan kannustaneen yritystoimintaan. Yhden mielestä Innoplaza oli auttanut opinnoissa. Neljä vastaajaa oli lopettanut yritystoimintansa osakkuuden myymisen, töiden päällekkäisyyden, asiakkaiden vähäisyyden ja palkansaajana toimimisen parempien näkymien takia.

- Muun yrittäjäyyskoulutuksen hankkiminen Innoplazan lisäksi

Puhelinhaastatteluissa viidestä vastanneesta yrittäjänä toimivasta henkilöstä yksi oli hankkinut Innoplazan lisäksi muuta yrittäjäyyskoulutusta Helsingin nuorten yrittäjien kautta.

Neljästä yritystoimintansa lopettaneesta puhelinhaastatteluun vastaajasta kukaan ei ollut hankkinut muuta yrittäjäyyskoulutusta Innoplazan lisäksi, mutta he kaikki olivat olleet yrityshautomossa.

- Tulevaisuuden urasuunnitelmat

Neljä viidestä yrittäjästä näki kehitystä yrityksensä tai tulevien yritystensä tulevaisuudessa, kuten liikeidean edelleen kehittämistä, alihankintaan siirtymistä ja lisäpalvelujen tarjoamista, uusien ideoiden kehittämistä ja täysipäiväiseksi yrittäjäksi siirtymistä valmistumisen jälkeen. Yhdellä ei ollut mitään urasuunnitelmia.

Neljästä yritystoimintansa lopettaneesta puhelinhaastatteluun vastaajasta kaksi halusi ensin saada opintonsa päätökseen ja kaksi kehittyä nykyisessä työssään.

Muista osa edelleen opiskeli, osa toivoi kehittyvänsä palkkatyössään, ja osa toivoi aloittavansa yrittäjyyden. Suurin osa oli kuitenkin miettinyt oman yrityksen käynnistämistä lähitulevaisuudessa.

- Ideoita Innoplaza-opintokokonaisuuden edelleen kehittämiseen

Kaikilla yrittäjillä oli erilaisia kehittämisehdotuksia, mm. toivottiin selvyyttä, tiivistämistä ja syventämistä. Asiantuntijoita ja yrittäjiä eri aloilta toivottiin enemmän kertomaan omista kokemuksistaan. Yhden vastaajan mielestä Innoplazaan voisi liittää jatkokoulutuksen, jossa perustettaisiin oikea yritys. Yrittäjinä toimivat vastaajat toivoivat etenkin Start-Up -rahoitukseen liittyvää tietoutta sekä liikeideoiden myyntiharjoitusten tarkempaa analysoimista sekä rahoittajille suunnattujen liiketoimintasuunnitelmien tiivistelmien laatimista myös Innoplazassa. Innoplazaan toivottiin myös enemmän pieniä yrityksiä kertomaan vaikeuksistaan ja yrityksen perustamiseen liittyvistä asioista. Luennoja voisi kytkeä entistä paremmin liiketoimintasuunnitelman tekemiseen. Yrittäjänä jo toimivien mielestä Innoplazassa on liikaa yritystoiminnan perusasioita.

Yritystoimintansa lopettaneet vastaajat toivat esiin tarpeen kehittää englanninkielistä opetusta, toiveen sisällyttää useampia erilaisia asiantuntijaluentoja Innoplazaan sekä saada lisätukea siirtymisessä teoriasta käytäntöön. Myös muissa vastauksissa tuotiin esiin maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kieliongelmat.

Yksittäiset vastaajat kritisoivat opettajien ja mentorien tasoa ja Innoplazan omaa motivaatiota heikentävää vaikutusta. Ryhmytymistä ja ryhmiä kritisoitiin jonkin verran, ja monet toivoivat lisää lähiopetusta ja tiiviimpää tahtia.

Useimmat kuitenkin kokivat kokonaisuuden hyvin järjestetyksi.

- Suuntautuminen työelämässä

Suurin osa vastaajista koki, että Innoplaza ei vaikuttanut heidän suuntautumiseensa tai sijoittumiseensa työelämässä. Seitsemän vastaajaa mainitsee ajatusmaailmansa avartuneen tai kunnianhimonsa lisääntyneen.

- Vaikutus suhtautumiseen yrittäjyyteen

Suhtautumisessa yrittäjyyteen suurin osa vastaajista koki Innoplazan vaikuttaneen positiivisesti ja antaneen lisäymmärrystä ja paljon ideoita. Osa kertoi ymmärtävänsä yrittäjyyden työläyttä paremmin, ja muutama vastasi, ettei vaikutusta ollut lainkaan.

- Yleistä Innoplazasta

Suurimmalla osalla oli positiivisia kokemuksia Innoplazasta. Kriteerien tiukennusta ja tarkennusta toivottiin sekä opettajien ja mentoreiden että opiskelijoiden valintaan.

Yhteenvetona puhelinhaastatteluista voidaan todeta, että haastateltavat suhtautuivat pääosin myönteisesti sekä Innoplazaan että siitä tehtävään tutkimukseen. Erilaista kritiikkiä tuli kuitenkin esiin sekä kysymyksissä että niiden ulkopuolella. Osa kritiikistä liittyi pienryhmiin, joita negatiivista palautetta antaneet vastaajat eivät kokeneet mieleisiksi eivätkä siten myöskään toimiviksi. Ulkomaalaistaustaisilta eniten tuli esiin kieliongelmat. Vastaajat olisivat toivoneet enemmän englanninkielistä ohjelmaa suomenkielisen sijasta. Lisäksi opettajien englanninkielen tasoa ei pidetty hyvänä. Osa ei-suomenkielisistä koki, ettei heitä otettu tarpeeksi huomioon kieliasiansa.

Suurin osa puhelinhaastatteluihin vastaajista koki Innoplazasta olevan itselleen hyötyä: joko lisäävän halua yrittäjyyteen tai vähentävän kiinnostusta. Oli kyse kummasta tahansa, se koettiin hyödyksi. Kaiken kaikkiaan vaikutti siltä, että vastaajat olivat tyytyväisiä Innoplazaan kokonaisuudessaan, sen anti oli innovatiivista ja positiivista, informoivaa ja kannustavaa. Innoplazaan toivottiin lisää etenkin erilaisia asiantuntijoita ja yrittäjiä luennomaan ja kertomaan kokemuksistaan.

6.2 Tulokset henkilökohtaisista haastatteluista

Seuraavassa on koottu yhteen henkilökohtaisten haastattelujen tulokset:

- Uusien yritysten perustaminen

Kaksi seitsemästä henkilökohtaisesti haastatellusta yrittäjästä oli perustanut yrityksen jo ennen Innoplazaa ja kolme Innoplazan aikana. Innoplazan jälkeen kolme yrittäjää seitsemästä oli perustanut yhden yrityksen, yksi kaksi yritystä ja yksi yrittäjä kolme yritys-

tä. Toinen Arcadan opiskelijoiden haastattelemista henkilöistä oli aikaisemmin koti-
maassaan toiminut partnerina yhdessä yrityksessä.

- Ulkopuolisten henkilöiden työllistäminen

Innoplazan aikana perustetuissa yrityksissä yksi yrittäjä oli työllistänyt 5–6 henkilöä ja toinen kolme opiskelijaa. Innoplazan jälkeen perustetuissa yrityksissä yksi yrittäjä on työllistänyt noin 15 henkilöä, ja kahdella yrityksellä on opiskelijoita harjoittelijoina. Ennen Innoplazaa kukaan haastatelluista yrittäjistä ei ollut työllistänyt ulkopuolisia henkilöitä. Nykyisissä yrityksissä ulkopuolisten työllistettyjen tilanne oli sama kuin Innoplazan jälkeen perustetuissa yrityksissä, paitsi että yhteensä kolmella yrityksillä oli ollut opiskelijoita harjoittelijoina tai lopputyön tekijöinä.

- Nykyisen yrityksen yritysmuoto

Neljä yrittäjää seitsemästä ilmoitti nykyisen yrityksensä yhtiömuodoksi toiminimen, kaksi osakeyhtiön ja yksi avoimen yhtiön. Kolmella yrittäjällä on suunnitelmissa muuttaa yhtiömuoto tulevaisuudessa osakeyhtiöksi.

- Osallistuminen yrityshautomoon Innoplazan jälkeen

Innoplazan jälkeen neljä yrittäjää seitsemästä on osallistunut tai haastatteluhetkellä osallistuu yrityshautomoon (Technopolis Ventures, joka vuoden 2010 alusta lukien siirtyi Laurea-ammattikorkeakoulun hallintaan SPINNO-nimisenä yrityshautomona; HAAGA-HELIAn yrityshautomo), ja yksi on menossa SPINNOon.

- Muun yrittäjäyyskoulutuksen hankkiminen Innoplazan lisäksi

Haastatelluista yrittäjistä yksi on käynyt erillisen kokopäiväisen yrittäjäyysvalmennuskoulutuksen, yksi osallistunut kesäyliopiston kirjanpidon kurssille ja yksi on opiskellut yrittäjäyttä ulkomailla.

- Muutos yrityksen perustamisvalmiuteen

Kysymykseen siitä, miten Innoplaza on muuttanut yrityksen perustamisvalmiuksia, saatiin vastauksiksi, että Innoplaza antoi laajemman näkemyksen asioihin ja aikaisti omaa yritysideaa sekä sieltä sai itselle tukiverkostoa ja perustietoa liiketoiminnasta, vaikei yrityksen perustaminen ei vielä ollut ajankohtaista. Monialaisia keskusteluja samanhenkisten kanssa pidettiin hedelmällisinä. Tärkeä vaikutus oli ollut sillä, että Innoplazan aikana ohjattiin oikeiden henkilöiden luokse mm. Keksintösäätiöön keskustelemaan lisää yrityksen kehittämisestä.

Arcadan opiskelijoiden haastattelemista ulkomaalaistaustaisista henkilöistä molemmilla on suunnitelmissa perustaa yritys tulevaisuudessa. Kaikki neljä ulkomaalaistaustaista haastateltua henkilöä toivat esiin, että Innoplaza lisäsi yrittäjäyystietoutta sekä ymmärrystä ja kokemuksia yrityksen perustamisesta Suomessa. Yksi heistä korosti, että Innoplazasta saa tukea etenkin todellisten liiketoimintasuunnitelmien laatimisessa, yritystoimintaan liittyvien säädösten ymmärtämisessä, rahoituksessa ja markkinoinnissa. Innoplaza osoittautui hänen mielestään hyväksi työkaluksi lisätä osaamista etenkin oman liiketoiminnan markkinoinnissa, henkilöstön kouluttamisessa ja yrityksen hallinnossa. Innoplaza kehitti taitoa tehdä nopeita päätöksiä sekä investointipäätöksiä, vaikka riskianalysoinnin kyvyt olivatkin rajalliset. Se lisäsi valmiuksia jatkuvasti etsiä parempia mahdollisuuksia ja auttoi kehittämään henkilökohtaisia suhteita ja ryhmäyötaitoja.

- Yritystoiminnan menestys

Henkilökohtaisesti haastatellusta seitsemästä yrittäjistä kolme yrittäjää kertoi yritystoimintansa käynnistyneen hyvin tai melko hyvin. Yksi heistä kertoi starttirahan auttaneen hyvin alkuun ja toinen kehittää kansainvälistä liiketoimintaa. Yhdellä vastaajalla oli rahoituksen hakemisen ja kahdella kehitysvaihe käynnissä haastatteluhetkellä. Yksi yrittäjistä kertoi laman ja sen lieveilmiöiden vaikeuttaneen yritystoimintaa, mutta rauhallisempaan aikaan yritys oli silti pystynyt kehittämään uuden tuotteen valmiiksi kilpailuun.

- Vaikutus yritystoimintaan

Haastatellut yrittäjät näkivät Innoplazan auttaneen katsomaan asioita enemmän liiketoiminnan kannalta, näkemään liiketoimintaa laajemmin, ymmärtämään paremmin verkostoitumisen merkitystä ja markkinointia, jota etenkin hoiva-alalla katsottiin olevan tarvetta kehittää. Yksi haastatelluista toi esiin, että monialainen yhteistyö Innoplazassa oli rikastuttavaa ja se opetti kanssakäymisen taitoja erilaisten liike-elämän toimijoiden kanssa. Innoplazassa mentorin kanssa tehty yhteistyö on jalostanut yhden yrittäjän liikeideaa, lisännyt kiinnostusta yrittäjyyteen ja ymmärrystä verkostoitumisen merkityksestä sekä tietoa yritystoiminnan rahoittamisesta kiinnostuneista sijoittajista. Innoplazan kautta oli mahdollista päästä oikeiden ihmisten kanssa keskustelemaan aivan uudesta ja kehittämään sitä edelleen. Innoplaza antoi mahdollisuuksia ja opetti liiketoimintaosaamista, mikä on lisännyt varmuutta omassa yritystoiminnassa. Yksi haastateltu kertoi luennoilla saaneensa oman ryhmänsä yrittäjinä toimineilta opiskelijoilta tietoa myös muista yritystoiminnan asioista, mm. rahoituksen hakemisesta, kirjanpidosta ja verotuksesta ja ryhmäkeskustelujen kautta tietoa yrittäjyyden arjesta ja esiin tulleista ongelmista.

Yksi haastatelluista kertoi ideansa olleen liian kypsässä vaiheessa Innoplazaa käynnistettäessä. Hän ei pitänyt Innoplazan vaikutusta kovin suurena, koska koko Innoplazan ajan yritystoiminnan kehittämisessä oli samanaikaisesti useita muita Innoplazan ulkopuolisia toimijoita.

- Tulevaisuuden ja urasuunnitelmat

Kysyttäessä urasuunnitelmista ja tulevaisuuden suunnitelmista yritystoiminnan edelleen kehittämiseksi ja kasvattamiseksi kolme yrittäjää piti yritystoiminnan kansainvälistämistä ja kasvua ensisijaisina tavoitteinaan. Suomi toimii tällöin pilottina kansainvälistymisessä. Yksi yrittäjistä pyrkii vetäytymään nykyisestä yritystoiminnasta ja siirtymään merkittävästi isompaan liiketoimintaan, josta alustavat suunnitelmat on jo tehty. Lisäksi hänellä on yksi muu liikeidea valmiina odottamassa. Yksi yrittäjä haluaa ensin kehittää ammattitaitoaan ja ammatillisia työkalujaan ja toivoo varsinaisen yritystoimintansa tulovirran olevan noususuuntainen. Yhden yrittäjän yritystoiminta vähenee merkittävästi tulevan äitiysloman takia, mutta hän uskoo vahvasti toimivansa yrittäjänä myös tulevaisuudessa, sillä luovan toiminnan vapaus ja mahdollisuus itse päättää motivoivat eikä Suomessa omalla alalla ole työmahdollisuuksia. Toinen ulkomaalaistaustainen yrittäjä aikoo kehittää yritystoimintaansa Suomessa edelleen, jos investoijien puolelta haastatteluhetkellä näkyvissä olevat myönteiset merkit tuottavat tulosta. Muussa tapauksessa hän palaa kotimaahansa.

Haastatelluista neljästä ulkomaalaistaustaisesta henkilöstä yksi suuntaa yritystoimintaansa jatkossa kansainväliseen liiketoimintaan, toisen liiketoiminta on kehitysvaiheessa Suomessa, kolmannen suunnitelmat yrityksen perustamisesta riippuvat hänen päätök-

sestään pysyä nykyisessä työpaikassaan, ja neljäs hankkii parhaillaan lisää osaamista haasteellisemmän liiketoiminnan käynnistämiseksi.

- Ideoita Innoplaza-opintokokonaisuuden edelleen kehittämiseen
Haastatellut yrittäjät antoivat runsaasti näkemyksiä ja ideoita Innoplaza-opintojen edelleen kehittämiseen:

Innoplazan rakenne ja organisointi

- ✓ Enemmän yhteistyötä ryhmien kesken, ja ryhmäkoko enintään 3–4 henkilöä.
- ✓ Innoplazan kesätauko oli jokseenkin hyödytöntä aikaa eikä liikeideaa pystynyt kehittämään eteenpäin.

Lähiopetus

- ✓ Enemmän lähiopetusta verotuksesta, kannattavuuslaskelmien ymmärtämisestä ja tekemisestä sekä luento peruskompastuskivistä, joita aloittavat yritykset tyypillisesti tekevät.
- ✓ Luennoista puolet voisi olla englanniksi. Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat ovat kiinnostuneita luennoista ja luennoitsijoista, mutta jos luennot ovat pelkästään suomeksi, niin heidän täytyy tehdä paljon kotitöitä ymmärtääkseen käsiteltävät asiat.

Mentorointi

- ✓ Lisää myös omaa alaa tuntevia mentoreita. Nykyisistä mentoreista oli hyötyä yritystoiminnan perusasioissa. Mentorien alan tuntemus korostuu esimerkiksi hoivapalveluissa, joissa ihmisten ongelmiin ei voi suhtautua pelkästään kustannustehokkaasti, ja ihminen on otettava huomioon, jotta liiketoiminta onnistuu.
- ✓ Mentoreita on ehkä liian vähän.
- ✓ Mentoreina toimivien opettajien on syytä paneutua mentorointiin.

Liiketoimintasuunnitelman aikajänne

- ✓ Liiketoimintasuunnitelmien aikajänne voisi olla lähempänä nykyhetkeä, 1–2 vuotta eteenpäin, sillä asioita on vaikea kuvitella esimerkiksi viiden vuoden päähän.

Liikeideoiden ja suunnitelmien esittelyharjoitukset

- ✓ Enemmän konkreettisia liikeideoiden ja suunnitelmien esittelyharjoituksia esimerkiksi jakamalla opiskelijat kahteen ryhmään, jossa esitykset kestävät 2–5 minuuttia kerrallaan.
- ✓ Myös improvisointiharjoituksia esimerkiksi markkinoinnissa.

Liikeidean jalostuminen

- ✓ Opiskelijoille tulee korostaa alkuperäisen idean kehittymistä ja rakentumista ajan kuluessa.
- ✓ Kysymysluettelon tekeminen Innoplazan aikana siitä, onko mahdollista tehdä näin kuin on ajateltu ja mitä asioita tulee tutkia jatkossa, jotta täsmentyisi mahdollisimman pian se, mitä on mahdollista tehdä ydintehtävänä olemassa olevilla resursseilla. Optimitilanteessa henkilö tai yritys saa Innoplazasta ideoita siitä, mihin strategiaa ja osaamista kannattaa kehittää.

Kansainvälinen liiketoiminta

- ✓ Enemmän kansainvälisen liiketoiminnan näkökulmaa Innoplazaan.

- ✓ Innoplazan ulkomaalaistaustaisten opiskelijoiden ja heidän osaamisensa hyödyntäminen.
- ✓ Ammattikorkeakouluissa vierailevia kansainvälisiä luennoitsijoita luennoimaan myös Innoplazaan.

Asiakkaat & markkinointi

- ✓ Potentiaalisten asiakkaiden kanssa myös Innoplazan aikana käytävien keskustelujen merkityksen korostaminen opiskelijoille.
- ✓ Markkinatutkimusten ja keskeisten asiakashaastattelujen merkityksen korostaminen asiakkaiden todellisten ongelmien ja tarpeiden selville saamiseksi ja toimivien ratkaisujen tuottamiseksi.
- ✓ Enemmän korostusta yritysten tai organisaatioiden väliseen (B-to-B) ja yritysten ja julkisen sektorin väliseen (B-to-G) markkinointiin kuin kuluttajamarkkinointiin (B-to-C), koska ne usein ovat kuluttajamarkkinoinnin segmenttejä helpompia ja kannattavampia.
- ✓ Myynninedistämisen ja promoottorien hankkimisen hyödyllisyyden esiin tuominen. On eroa henkilöillä, jotka ovat kiinnostuneet yritysideoista, ja niillä, jotka oikeasti tekevät yrityksen hyväksi jotakin.
- ✓ Aloittaville yrityksille tulee selkeyttää hyvän markkinan ja helposti tunnistettavien asiakasryhmien merkitystä sekä uusien asiakasryhmien hankkimista olemassa olevien kautta.

Rahoitus ja sijoitustoiminta

- ✓ Lisää toimivia yrittäjiä ja sijoittajia kertomaan toiminnastaan Innoplazassa tai vierailuja toimiviin yrityksiin.
- ✓ Partnereiden ja verkostoitumisen keskeisen merkityksen korostaminen sekä enkelisijoittajien (sijoittavat omia rahojaan) ja riskisijoittajien (operoivat riskipääomalla) eron selkeyttäminen opiskelijoille.
- ✓ Lisätietoa sopimusneuvotteluista ja keskustelujen avoimuudesta bisnesenkeliin kanssa, bisnesenkeliin provisioista ja niiden merkityksestä sekä liiketoimintasuunnitelmien ydinasioiden tiivistämisestä ja esittämisestä bisnesenkeleille.
- ✓ Opastusta liikeidean innovatiivisuuden merkityksestä ja arvon määrittämisestä sijoittajia varten. Tietoa tarvitaan myös sijoittajien preferensseistä ja yritystiimin uskottavuuden ja asiantuntemuksen merkityksestä.
- ✓ TULI-rahoituksen hakemista on syytä tuoda esille, sillä TULI-rahoitus on mahdollistanut keskustelut todellisten asiantuntijoiden kanssa ja jalostanut liikeideoita.

Yrittäjyyssyhteisö Innoplazan yhteyteen

- ✓ Innoplaza voisi sisältää ensin nopeamman liikeideoiden työstämisvaiheen ilman luentoja ja sen jälkeen liiketoiminnan kiihdyttämönä toimivan yhteisövaiheen. Yrittäjyyssyhteisössä tai -klubissa opiskelijat voisivat esitellä liikeideoitaan ja ongelmiaan, joihin he hakevat ratkaisuja, saada tukea ja apua muun muassa asiantuntijoilta, mentoreilta, Innoplazan aikaisemmin suorittaneilta yrityskummeilta ja mahdollisesti myös investoijilta, joille he voisivat myydä hyviä ideoita.
- ✓ Yhteisö voisi järjestää verkostoitumistapahtumia ja tietoisuuksia, joihin kaikki nykyiset ja entiset Innoplaza-opiskelijat myös muut kiinnostuneet voisivat tulla mukaan.
- ✓ Yhteisö voisi myös toimia jatkuvasti Innoplazan taustalla.

Yleistä Innoplazasta

- ✓ Haastateltavat yrittäjät pitivät Innoplazaa toimivana mallina kehittää liikeideoita ja tehdä liiketoimintasuunnitelmia. Innoplaza kannattaa säilyttää pitkäkestoisena opintokokonaisuutena, jotta liikeideoita pystyy kunnolla prosessoimaan. Alkuvaiheen ryhmäytymistä ja sen onnistumista pidettiin erityisen tärkeää, etenkin jos ryhmissä työtetään usean opiskelijan yhteisiä liiketoimintasuunnitelmia.

6.3 Yhteenveto mentorien ja muiden sidosryhmien näkemyksistä Innoplazan kehittämiseksi

Seuraavaan luetteloon on koottu Innoplazan kehittämisajatuksia, jotka ovat tulleet esille mentorien kanssa käydyissä keskusteluissa sekä Innoplazan neuvottelukunnan, sparraustiimin ja suunnittelutiimin kokouksissa loppuvuoden 2009 ja kevään 2010 aikana.

Innoplazan rakenne ja organisointi

- ✓ Innoplazan alussa tulee osallistujille painottaa sitä, että ideoita ei kannata pitää piilossa vaan tieto on pantava avoimesti jakoon.

Mentorointi

- ✓ Innoplaza auttaa opiskelijoita kasvamaan bisnesmaailmaan, sillä liikeidean kypsyminen vie 2–3 vuotta, minkä jälkeen yritys on valmis markkinoille. Mentorien tehtävänä on jarruttaa markkinoille menoa ja tutustuttaa opiskelijoita liiketoimintaan ja markkinaan sekä antaa aikaa liikeideoiden kypsymiselle.
- ✓ Mentoreilla pitää olla kokonaisuus hallinnassa ja heidän tulee osata tarjota ulkopuolisia liiketoiminnan kehittämispalveluja avuksi opiskelijoille.
- ✓ Mentorin ei pidä olla vain oman osaamisalueensa asiantuntija. Parasta olisi, jos hän olisi nähnyt muutaman kymmenen aloittavan yrityksen käynnistämistä ja kehittymistä.
- ✓ Mentorien joukossa olisi hyvä olla 1–2 mentoria käytännön yrityshautomotoiminoista.
- ✓ Toisaalta on hyvä, että mentori työskentelee koko ajan Innoplazassa samojen ryhmien kanssa ja tukee ryhmiensä liiketoimintasuunnitelmien rakentamista. Mentoreita saattaisi olla hyvä myös vaihdella aika ajoin, jolloin mentorit voisivat hyödyntää osaamistaan laajemmin ja ryhmät saisivat useamman mentorin näkemyksiä omaan työhönsä.
- ✓ Mentorit voisivat olla läsnä vain joka toinen viikko ja väliviikolla kommentoida ryhmiensä töitä sähköisesti.
- ✓ Opettajille on Innoplazan kautta laajemminkin hyötyä yrittäjyyskasvatukseen sopivista työskentelymuodoista.

Arviointi Innoplazassa

- ✓ Innoplazassa tulee olla selkeä arviointikriteeristö, joka on saatettava opiskelijoiden tietoon etukäteen.
- ✓ Väliarvioinnit voisivat olla selkeämmin osana kokonaisarviointia.

Innoplazan vaikutukset

- ✓ Innoplazan painopiste valmistavana yrittäjyyskoulutuksena, esihautomotoimintana on oikea. Päähuomio kannattaa säilyttää selvästi ulkoisen yrittäjyyden puolella, sillä sisäistä yrittäjyyttä voi kouluttaa muissa opintojaksoissa.

- ✓ Innoplazassa on sellaista innovatiivisen yrittäjyyden kehittämisen kannalta myönteistä luomisen tuskaa ilman selvää suuntaa ja selviä ratkaisuja, mitä tavallisissa opintojaksoissa ei ole.
- ✓ Innoplazassa kahdeksan kuukauden aikana luodaan valmiuksia ja kypsyyttä yrittäjyyteen sekä varmuutta oman itsensä kanssa toimimiseen.
- ✓ Innoplaza tulee nähdä osana osallistuvien ammattikorkeakoulujen yrittäjyyskoulutusta.
- ✓ Innoplazassa opiskelijat joutuvat miettimään liiketoimintaa laajemmin, eikä vastavaa kokonaisvaltaisuutta ole varsinaisessa ammattikorkeakoulutuksessa. Tulee kuitenkin pitää mielessä, että Innoplaza on opiskelua.
- ✓ Innoplaza lisää mahdollisuuksia työllistää maahanmuuttajia yrittäjinä Suomessa.

Innoplazan markkinointi opiskelijoille

- ✓ Innoplaza tulee sisällyttää ammattikorkeakoulujen opintosuunnitelmiin, mikä lisäisi opiskelijoiden tietoisuutta Innoplazasta ja ymmärrystä siitä, että Innoplazassa suoritettut esihautomo-opinnot voi sisällyttää ammattikorkeakoulututkintoon.
- ✓ Innoplaza tulee tarjota niille, joilla on aitoa kiinnostusta ja halua yrittäjyyteen.

Selkeä malli Innoplazasta eteenpäin

- ✓ Tarvitaan selkeä malli opiskelijoiden ohjaamiseksi Innoplazasta Uudenmaan yrityshautomoverkoston hautomoihin.
- ✓ Innoplazaan voisi sisällyttää esimerkiksi yrittäjyysyhteisön tapaisen ratkaisun, jossa olisi kokonaisvaltaisesti liiketoimintaa tarkastelevia asiantuntijoita ja esimerkiksi Innoplazan aikaisemmin suorittaneita yrittäjiä tukemassa ja kannustamassa opiskelijoita.

Konkreettisen yritysysteistyön lisääminen

- ✓ Konkretian lisääminen yritysysteistyöhön, esimerkiksi laadittujen liiketoimintasuunnitelmien toteuttaminen ja tuotteistaminen yrityksissä tai esitteiden laatiminen yrittäjille ja yrityksille liikeideoista ja liiketoimintasuunnitelmista.
- ✓ Tuotekehitysnäkökulman lisääminen hakemalla liikeideoita yrityksistä ja työelämästä työstettäväksi Innoplazassa.

Monialaisuuden parempi hyödyntäminen

- ✓ Ryhmytymisvaiheessa opiskelijoiden nykyistä parempi valmentaminen kertomaan omista liikeideoistaan ja liiketoiminnastaan laajemmin, jotta myös muiden alojen opiskelijat ymmärtäisivät paremmin mistä on kyse ja osaisivat tulla mukana ryhmiin. Tähän valmennukseen tarvitaan esimerkiksi yksi lisäilta Innoplazan ryhmytymisvaiheessa.

Innoplazan yhteistyö TULI-hankkeen kanssa

- ✓ TULI-rahoituksen ja Innoplazan yhteistyön pitäisi olla tiiviimpää. TULI-rahoitus mahdollistaa Innoplazassa kehitettyjen liikeideoiden ja liiketoimintasuunnitelmien ulkopuolisen asiantuntija-arvioinnin ja voi sitä kautta viedä yritysidea eteenpäin.

6.4 Arviointitutkimuksen keskeiset tulokset

Vastausten löytämiseksi johdantoluvussa esitettiin tutkimuskysymyksiin tietoa on kerätty sekä kirjallisuudesta että Innoplaza-opinnot suorittaneiden henkilöiden puhelin- ja henkilökohtaisista haastatteluista ja keskusteluista mentorien ja sidosryhmien edusta-

jien kanssa. Vastaukset tutkimuskysymyksiin on tiivistetty seuraavassa neljässä alaluvussa.

6.4.1 Innoplaza-opintojen vaikutukset yrittäjinä toimiville henkilöille

Innoplaza antoi perustietoa liiketoiminnasta, aikaisempaa laajemman ja realistisemman näkemyksen yritystoimintaan ja paremman käsityksen julkisista rahoituslähteistä. Se aikaisti omaa yritysideaa, ja sieltä sai tukiverkostoa. Monialaisia keskusteluja samanhenkisten kanssa pidettiin hedelmällisinä. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että Innoplazan aikana opiskelijoita ohjattiin asiantuntijoiden luokse keskustelemaan lisää yrityksen kehittämisestä.

Valtaosa yrittäjistä on osallistunut yrityshautomotoimintaan tai hankkinut lisäkoulutusta Innoplazan jälkeen. Yrittäjien tulevaisuudensuunnitelmat kohdistuivat yritystoiminnan kehittämiseen ja kansainvälistämiseen.

6.4.2 Innoplaza-opintojen vaikutukset muissa tehtävissä toimiville henkilöille

Henkilöille, jotka eivät toimi yrittäjinä, Innoplaza lisäsi yritystoiminnan perustamisvalmiutta ja vaikutti myönteisesti suhtautumiseen yrittäjyyteen.

Ulkomaalaistaustaisille henkilöille Innoplaza lisäsi yrittäjyystietoutta, auttoi tarkastelemaan asioita liiketoiminnan kannalta, näkemään liiketoimintaa laajemmin ja jalosti liikeideaa. Se lisäsi ymmärrystä ja valmiuksia jatkuvasti etsiä parempia mahdollisuuksia. Innoplaza antoi kokemuksia yrityksen perustamisesta Suomessa, auttoi kehittämään henkilökohtaisia suhteita ja opetti ryhmätyötaitoja. Myös verkostoitumisen ja markkinoinnin ymmärrys lisääntyi. Myös ulkomaalaistaustaiset henkilöt pitivät monialaista yhteistyötä Innoplazassa rikastuttavana.

Ulkomaalaistaustaiset henkilöt kehittivät aktiivisesti joko omaa yritystoimintaansa tai omaa osaamistaan.

Tulosten perusteella Innoplaza lisää mahdollisuuksia työllistää maahanmuuttajia yrittäjinä Suomessa.

6.4.3 Näkemyksiä Innoplaza-opintokokonaisuuden edelleen kehittämiseen

Innoplazan toteutukseen liittyviä kehittämissajatuksia

Innoplaza on osa osallistuvien ammattikorkeakoulujen yrittäjyyskoulutusta. Opintojakson alussa on syytä entisestään selkeyttää ja korostaa opintojen merkitystä ja tavoitteita opiskelijoiden motivoimiseksi pitkäkestoiseen opintojaksoon. Innoplazan arviointiperusteita olisi syytä selkeyttää ja tiedottaa niistä opiskelijoille etukäteen. Väliarvioinnit voisivat olla selkeämmin osana kokonaisarviointia. Myös opiskelijoiden, opettajien ja mentorien valintakriteerien toimivuuteen on hyvä kiinnittää huomiota.

Innoplazaan tulisi kytkeä lisää asiantuntijoita, toimivia yrittäjiä ja sijoittajia kertomaan toiminnastaan ja kokemuksistaan sekä vierailuja toimiviin yrityksiin. Yritysyhteistyön olisi hyvä olla entistä konkreettisempaa. Opiskelijaryhmät voisivat toteuttaa liiketoimin-

tasuunnitelmiaan ja toteuttaa liikeideoitaan aidoissa yrityksissä, laatia esitteitä yrittäjille ja yrityksille liikeideoistaan ja liiketoimintasuunnitelmistaan sekä hakea liikeideoita yrityksistä ja työelämästä Innoplazassa työstettäväksi.

Innoplazaa voisi kehittää kaksiosaiseksi opintokokonaisuudeksi. Alussa voisi olla tiivis liikeideoiden työstämisen vaihe ilman luentoja ja sen jälkeen liiketoiminnan kiihdyttämönä toimiva yhteisövaihe. Yrittäjyisyhteisössä opiskelijat voisivat esitellä liikeideoitaan ja ongelmiaan, saada tukea ja apua muun muassa asiantuntijoilta, opettajilta ja mentoreilta, Innoplazan aikaisemmin suorittaneilta yrityskummeilta ja mahdollisesti myös investoijilta. Yhteisö voisi järjestää myös avoimia verkostoitumistapahtumia ja tietoisuuksia. Se voisi myös toimia jatkuvasti Innoplazan taustalla. Innoplazaan ehdotettiin myös jatkokoulutusta, jossa perustettaisiin oikea yritys.

Innoplaza antaa mahdollisuuksia hyödyntää monialaisuutta nykyistä tehokkaammin. Ryhmytymisvaiheessa opiskelijoita on hyvä kannustaa kertomaan omista liikeideoistaan ja liiketoiminnastaan mahdollisimman laaja-alaisesti, jotta myös muiden alojen opiskelijat ymmärtävät paremmin mistä on kyse ja osaavat tulla mukaan ryhmiin. Tätä varten ryhmytymisvaiheeseen tarvitaan lisää aikaa.

Innoplaza-opintoja voisi kehittää entistä selkeämmiksi, tiiviimmiksi ja syventävimmiksi. Myös ryhmäjako voisi tiivistää. Lähiopetusta voisi lisätä etenkin rahoituksesta ja peruskompastuskivistä, joita alkavat yritykset tyypillisesti tekevät. Innoplazaan voisi liittää nykyistä enemmän konkreettisia liikeideoiden ja suunnitelmien esittelyharjoituksia ja niiden analysointia.

Englanninkielisen opetuksen tasoa tulisi tulosten perusteella kehittää Innoplazassa. Luennoista puolet voisi olla englanniksi. Syvällisempi oppiminen edellyttää ainakin käsitteiden opettamista sekä englanniksi että suomeksi.

Jotta tuki teoriasta käytäntöön toimii, Innoplazan mentorien osaamiseen ja osaamisen hyödyntämiseen sekä fyysisissä tapaamisissa että myös virtuaalisesti tulee jatkossa edelleen panostaa. Mentoreiden joukossa olisi hyvä olla 1–2 henkilöä yrityshautomosta ja eri aloja tuntevia mentoreita, jotka pystyvät ohjamaan opiskelijoita ulkopuolisten asiantuntijoiden luokse. Parhaimmillaan Innoplazan opettajista, ohjaajista ja mentoreista tulee yritystoiminnan ja sen riskin oppimisessa vertaisoppijoita, jotka yhdessä opiskelijoiden kanssa luovat uusia oppimisen ja opettamisen käytäntöjä.

Innoplaza-opintojen sisältöön liittyviä kehittämisideoita

Opiskelijoille tulee korostaa alkuperäisen idean kehittymistä ja rakentumista ajan kuluessa. Liikeidean jalostumiseksi ja ydintehtävän selkeyttämiseksi opiskelijat voisivat Innoplazan aikana tehdä kysymysluettelon, jossa he kyseenalaistaisivat senhetkisen ajattelunsa ja kirjaisivat edelleen selvitettäviä asioita. Optimitalanteessa henkilö tai yritys saa Innoplazasta ideoita siitä, mihin strategiaa ja osaamista kannattaa kehittää. Myös liiketoimintasuunnitelmien aikajänne voisi Innoplazassa olla lähempänä nykyhetkeä, 1–2 vuotta eteenpäin.

Innoplazaan voisi kytkeä nykyistä enemmän kansainvälisen liiketoiminnan näkökulmaa esimerkiksi hyödyntämällä ulkomaalaistaustaisten opiskelijoiden osaamista ja hankki-

malla ammattikorkeakouluissa vierailevia kansainvälisiä luennoitsijoita esitelmöimään myös Innoplazaan.

Innoplazassa on tärkeää korostaa keskustelujen käymistä potentiaalisten asiakkaiden kanssa ja markkinatutkimusten merkitystä yleisesti asiakkaiden todellisten ongelmien ja tarpeiden selville saamisille. Kuluttajamarkkinoinnin sijaan on hyvä tuoda esiin myös yritys- ja julkisen sektorin markkinointia. Aloittaville yrityksille tulee selkeyttää hyvän markkinan ja helposti tunnistettavien asiakasryhmien merkitystä sekä uusien asiakasryhmien hankkimista jo olemassa olevien kautta. Lisäksi on syytä tuoda esille myyninedistämisen ja promoottorien hankkimista yritystoiminnan markkinoinnissa.

Innoplazassa on tulosten pohjalta hyvä lisätä alkaville yrityksille suunnattua rahoitustietoutta, kuten tietoa sijoittajien rahoitusperusteista, liikeidean innovatiivisuuden merkityksestä ja arvon määrittämisestä sijoittajia varten, sopimusneuvotteluista ja liiketoimintasuunnitelmien tiivistämisestä ja esittämisestä bisnesenkeleille. Opiskelijoille on tärkeää tuoda esiin sekä enkelisijoittajien ja riskisijoittajien ero. Myös partnereiden ja verkostoitumisen keskeistä merkitystä tulee edelleen korostaa. Yhteistyötä Innoplazan ja TULI-rahoituksen kanssa on tarpeen tiivistää, ja opiskelijoita tulee kannustaa hakemaan TULI-rahoitusta Innoplazan aikana.

6.4.4 Innovatiivisen yrittäjyyden tukemiseen liittyviä näkökulmia

Yrittäjämäisen oppimisen tukemisessa on keskeistä kohdata ihminen kokonaisuutena tasa-arvoisessa ja kaikkien osaamista arvostavassa ympäristössä sekä panna uusi tieto julki koko ajan.

Parhaimmillaan yrittäjyyttä tukee monialainen yhteisö, jossa on kokonaisvaltaisesti liiketoimintaa tarkastelevia asiantuntijoita ja yrittäjiä tukemassa ja kannustamassa yrittäjyyttä rakentavia henkilöitä. Monialaisessa ja erityisesti monikulttuurisessa ohjauksessa tarvitaan pedagogista luovuutta, jossa ohjaaja etsii kulttuurien rajoja ylittäviä toimintoja ja kulttuurisia ilmaisukeinoja. Ensiarvoisen tärkeää on pyrkiä yhdistämään teoreettisen tiedon oppimista yhdessä hiljaisen kokemuseräisen tiedon kanssa, perinteistä opetusta aidon liiketoiminnan rakentamiseen sekä innovatiivisuutta ja yrittäjyyden hiljaista ja kokemuseräiseen tietoon. Hyviä kokemuksia on saatu toimivien yrittäjien integroimisesta innovatiivisen yritystoiminnan tukemiseen ja erilaisten toimintamallien ja -tapojen kehittämisestä opiskelijoiden jalkauttamiseksi yrityksiin ja kontaktiin yrittäjien luo.

Yritystoimintaa kehittävien henkilöiden motivaation säilymisen kannalta on tärkeää korostaa yritystoiminnan jatkuvan kehittämisen ja suunnitelmallisuuden merkitystä. Toimivien, monialaisten ryhmien aikaansaamiseen on tärkeää panostaa riittävästi resursseja. Ryhmän tai tiimin innovaatioiden luonteen tarkasteleminen osoittaa puolestaan ne vahvuuden alueet, joihin resursseja on jatkossa syytä suunnata. Innovatiivisen yrittäjyyden tukemiseen tarvitaan myös riittävästi aikaa liikeideoiden prosessoimiseksi ja täsmentämiseksi.

Innovatiivista liiketoimintaa tukevien ohjaajien tai mentorien tulee hallita liiketoiminnan kokonaisuus ja tuntea alkavan yritystoiminnan käynnistämisen ja kehittymisen haasteet ja vaikeudet. Heidän tulee tutustuttaa yritystoiminnan kehittäjiä liiketoimintaan ja markkinaan, antaa aikaa liikeidean kypsymiselle ja ohjata toimijoita ulkopuolisten

liiketoiminnan kehittämispalvelujen pariin. Innoplazan kokemusten pohjalta oma luotontementori on hyvä olla olemassa.

Tukitoimenpiteiden myöhempien vaikutusten ja vaikuttavuuden selvittämistä varten on tukemisen toimintatavasta hyvä alussa laatia tavoitteet sisältävä toimintakuvaus tai -malli. Sen avulla on mahdollista jälkeenpäin selvittää, toimittiinko tavalla, joka oli suunniteltu tavoitteisiin pääsemiseksi ja olivatko syyt mahdolliseen epäonnistumiseen toiminnan suunnittelussa vai vaikuttiko taustalla mahdollisesti muita muutosta estäviä tekijöitä, joita ei osattu toiminnan aikana ottaa huomioon.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kirjallisuudesta sekä puhelin- ja henkilökohtaisista haastatteluista ja keskusteluista kootun tietomäärän tiivistäminen rakentaviksi johtopäätöksiksi on prosessi, johon on vaikuttanut myös oma toimintani mentorina Innoplazan VI toteutusjaksolla.

Luotettavuuden arvioimiseksi tässä tutkimusraportissa on pyritty mahdollisimman selkeästi kuvaamaan teoreettiset lähtökohdat, niiden liittyminen tutkimuskysymyksiin, haastatellut henkilöt ja haastattelutilanteet, aineiston keruu ja tulkintaprosessin periaatteet ja kulku. Haastattelemalla saatuja tietoja on lisäksi verrattu muista lähteistä, kuten kirjallisuudesta, raporteista ja lehtiartikkeleista saatuihin tietoihin.

Innoplazan vaikutukset yrittäjinä ja muissa tehtävissä toimiville sekä ulkomaalaistaustaisille henkiöille

Tulosten pohjalta Innoplazan vahvuutena on sen monialaisuus. Etenkin monialaisia keskusteluja samanhenkisten kanssa pidetään Innoplazassa hedelmällisinä. Yrittäjyyteen suuntautuvat saavat Innoplaza-opinnoista perustietoa liiketoiminnasta, aikaisempaa laajemman ja realistisemmän näkemyksen yritystoimintaan ja sen rahoitukseen. Myös ohjausta Innoplazasta edelleen asiantuntijoille pidetään yritystoiminnan kehittämisen kannalta hyödyllisenä.

Yleisesti tutkimustulokset vahvistavat, että Innoplaza-opinnot lisäävät yritystoiminnan perustamisvalmiutta ja vaikuttavat myönteisesti suhtautumiseen yrittäjyyteen.

Tulosten perusteella Innoplaza lisää mahdollisuuksia työllistää ulkomaalaistaustaisia henkilöitä yrittäjinä Suomessa. Innoplaza-opintokokonaisuus lisää heidän yrittäjyystietouttaan sekä ymmärrystä ja valmiuksia jatkuvasti etsiä parempia mahdollisuuksia. Liiketoiminnan harjoittaminen Suomessa edellyttää taitoa tehdä suomalainen liiketoimintasuunnitelma. Innoplazan tapaiset monialaiset ja -kulttuurisissa ryhmissä toteutettavat opinnot voivat olla myös varteenotettava väylä ulkomaalaistaustaisille opiskelijoille etabloitua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Innoplazan edelleen kehittäminen

Innoplaza on myös esimerkki yrittäjyyskoulutuksesta, jossa on pyritty poistamaan ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmien ja organisaatioiden välisiä muureja. Honkanen toteaa (2004, 126), että yritystoimintaan pyrkivälle ei ole yhtä ainoaa ja oikeaa yrittäjyyskoulutuksen tapaa. Hänen tutkimuksessaan monet opettajat olivat tuoneet esille, että yrittäjyyskoulutuksen opetusmuotojen uudistaminen ja kehittäminen edellyttää myös ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmien ja organisaatioiden välisten muurien poistamista. Innoplazassa näitä muureja on pyritty poistamaan eri ammattikorkeakoulujen välillä, mutta tiettyjä muureja vaikuttaa yhä olevan ammattikorkeakoulujen sisällä siinä, miten Innoplazan kaltainen opintokokonaisuus otetaan mukaan opetussuunnitelmiin ja opiskelijoiden henkilökohtaisiin opintosuunnitelmiin. Innoplaza-opintojen merkityksen korostaminen ja arviointikriteerien täsmentäminen opiskelijoille ovat keinoja lisätä

myös opiskelijoiden motivoitumista ja sitoutumista pitkäkestoiseen opintokokonaisuuteen.

Tulokset osoittavat, että Innoplazaan on hyvä kytkeä lisää asiantuntijoita, toimivia yrittäjiä, yrittäjämentoreita ja sijoittajia kertomaan käytännönläheisesti toiminnastaan ja kokemuksistaan sekä vierailuja toimiviin yrityksiin. Myös opiskelijoiden liikeideoiden ja liiketoimintasuunnitelmien toteuttaminen aidoissa yrityksissä on keino lisätä käytännön yritystoiminnan ymmärrystä. Innoplazaa voisi kehittää kaksiosaiseksi opintokokonaisuudeksi, joka koostuisi tiiviistä liikeideoiden työstämisvaiheesta ja eri alojen asiantuntijoiden, yrittäjien, opettajien ja mentoreiden tukemasta verkostoituneesta yrittäjyysyhteisövaiheesta. Parhaimmillaan yrittäjyysyhteisö toimisi luontevan vuoropuhelun foorumina pidemmälle ehtineiden yrittäjien ja yrittäjyydestä kiinnostuneiden opiskelijoiden välillä. Siitä voisi kehittyä yrittäjämäinen oppimisympäristö, jossa opiskelijat pystyvät kehittämään kykyä aktiivisesti toimia tilanteiden mukaan eri tavalla hyläten perinteiset ja totut tavat toimia. Yrittäjyysyhteisön tapainen konsepti on opetusministeriön asettaman työryhmän ehdotusten mukainen toimenpide, jossa ammattikorkeakoulut hyödyntävät opetuksen ja TKI-toiminnan integraatiossa opettajien kontaktipintoja työelämään, yrittäjiä opettajina, mentoreina ja harjoittelun ohjaajina (Ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio toiminta innovaatiojärjestelmässä 2010, 33).

Tulosten pohjalta Innoplaza-opinnot voisi toteuttaa tiiviimpänä kokonaisuutena. Sisällöllisesti opintokokonaisuutta on tulosten pohjalta tarvetta kehittää liikeidea koskevan ajattelun kyseenalaistamisen ja jatkoselvitystä tarvitsevien kohteiden täsmentämisen suuntaan strategian ja osaamisen kehittämissuuntien selville saamisille. Markkinoinnin osalta opiskelijoille on syytä selkeyttää hyvän markkinan ja helposti tunnistettavien asiakasryhmien merkitystä sekä uusien asiakasryhmien hankkimista jo olemassa olevien kautta. Opiskelijoille tulee tähdentää myös potentiaalisten asiakkaiden tapaamisen ja markkinatutkimusten merkitystä asiakkaiden todellisten ongelmien ja tarpeiden selville saamisille. Lähiopetusta on tarpeen lisätä rahoituksesta ja alkavien yritysten tyypillisistä peruskompastuskivistä. Innoplazaan voisi liittää nykyistä enemmän konkreettisia liikeideoiden ja suunnitelmien esittelyharjoituksia ja niiden analysointeja.

Innoplazan kaltainen yrittäjyyskoulutusmalli voisi toimia myös konseptina rakentaa ammattikorkeakoulujen ja tiedekorkeakoulujen välistä luontevaa yhteistyötä etenkin niillä Suomen paikkakunnilla, joissa on useita korkeakouluja ja yliopistoja. Myös yhteistyö toisen asteen oppilaitosten kanssa voi olla yksi kehittämisen väylä. Innoplazamallilla on mahdollisuus lisätä hyvinvointi-, hoito- ja hoiva-alojen opiskelijoiden liike-toimintaosaamista ja valmentaa heitä monialaisen yhteistyön kautta toimimaan liike-elämässä.

Innoplazan monialaisuutta ja -kulttuurisuutta voisi hyödyntää nykyistä paremmin, mikä edistäisi liikeideoiden innovatiivisuutta ja valmentaisi opiskelijoita kansainväliseen yritystoimintaan. Käytännössä opiskelijaryhmät tulisi pyrkiä rakentamaan jo heti alusta lähtien entistä monialaisemmiksi ja -kulttuurisemmiksi. Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat voisivat tuoda esille omien kulttuuriensa asiakastarpeita, ja luennoitsijoina voisivat toimia myös ammattikorkeakouluissa vierailevat kansainväliset asiantuntijat. Monikulttuurisuuden hyödyntäminen edellyttää opetuksen kieleen liittyviin haasteisiin vastaa- mista. Syvällisempi oppiminen vaatii ainakin käsitteiden opettamista sekä englannin

että suomen kielillä. Tulosten perusteella luennoista puolet voisi olla englanniksi, mikä kuitenkin edellyttäisi opiskelijoilta riittävää englannin kielen taitoa.

Innoplazassa voisi lisätä myös opettajien ja mentorien keskinäistä vuorovaikutusta. Se kehittäisi Innoplazaa nykyistä enemmän interaktiivisen yrittäjämäisen tiimiopetuksen suuntaan, jossa kollegiaalisen tuen on todettu auttavan opettajia omien epävarmuuteen liittyvien tunteiden käsittelyssä ja edistävän yrittäjämäisen opetuksen toteuttamista (Peltonen 2007, 245). Esimerkiksi mentorien yhteiset keskustelut opiskelijoiden liikeideoista ja liiketoimintasuunnitelmista hyödyntäisivät mentorien yhteistä osaamista opiskelijoiden liiketoimintasuunnitelmien rakentamisessa.

Jotta tuki teoriasta käytäntöön toimii, Innoplazan mentorien osaamiseen ja osaamisen hyödyntämiseen sekä fyysisissä tapaamisissa että myös virtuaalisesti tulee jatkossa edelleen panostaa. Monialaisuuden lisäksi jatkossa voisi vahvistaa Innoplazan opettajien ja mentoreiden roolia ja merkitystä vertaisoppijoina, jotka yhdessä opiskelijoiden kanssa luovat uusia oppimisen ja opettamisen käytäntöjä innovatiivisen yritystoiminnan oppimisessa.

Innovatiivisen yrittäjyyden tukeminen

Innovatiivisen yrittäjyyden syntyminen edellyttää monialaisen ja mielellään myös monikulttuurisen vuorovaikutteisen ja avoimen asiantuntijayhteisön luomista yrittäjyyttä rakentavien henkilöiden ympärille. Tämäntapaisen yhteisön ominaispiirteitä on havaittavissa jo nykyisessä Innoplaza-opintokokonaisuudessa. Haasteina on yhdistää teoreettisen ja hiljaisen kokemusperäisen tiedon oppiminen, perinteinen opetus aidon liiketoiminnan rakentamiseen sekä innovatiivisuus yrittäjyyden hiljaiseen ja kokemusperäiseen tietoon. Yhteistyö toimivien yrittäjien kanssa on oleellisen tärkeää. Kannattavan yrittäjyyden syntyminen edellyttää tukea liikeidean esittelemiseen ja rakentamiseen vuorovaikutuksellisesti, uskoa omaan ideaan ja riskinottokyvyn vahvistusta. Innovatiivisen yrittäjyyden tukemisessa tarvitaan pedagogista taitoa rakentaa mahdollisimman tasarvoinen yrittäjyyden oppimisen ja kaikkien osaamista arvostavan yhteistyön ympäristö, jossa tukijat ja valmentajat rakentavat uutta liiketoimintaa yhdessä yrittäjien kanssa ilman varmoja toimintamalleja.

Tukijoilla ja valmentajilla tulee olla aito kiinnostus yritystoiminnan kehittämiseen, heidän on hallittava liiketoiminnan kokonaisuus, ja he tarvitsevat kokemusta liiketoiminnan onnistumisista ja epäonnistumisista.

Kannustavissa olosuhteissa ja oppimisympäristöissä opiskelijoiden myönteiset kokemukset karttuvat, mikä edistää myös opiskelijoita rohkaistumaan ja motivoitumaan käyttämään luovaa ajattelukykyään (Kakkonen 2008). Luovuus vaatii aina aikaa ja vapautta, ja luoviin prosesseihin liittyy aina epäonnistumisen riski. Innovatiivisen yrittäjyyden tukemisessa tulee korostaa epäonnistumista sallivaa ilmapiiriä – sekä opiskelijoille että heidän valmentajilleen, tukijoilleen ja kouluttajilleen.

Innovatiivisen yrittäjyyden tukemisessa kannattaa kiinnittää huomiota Carrierin (2005, 152) näkemykseen siitä, että korkeakoulujen yrittäjyyskasvatuksessa on korostettu itse asiaa ja unohdettu ihminen. Se, että opiskelija aidosti innostuu oman ideansa kehittämisestä, on pedagogisesti merkittävä saavutus. Käytännön asioiden ja yksityiskohtien sel-

vittämiseen ja opiskeluun opiskelijat voivat palata myöhemmin tarpeen mukaan. Yrittäjyyden ja etenkin innovatiivisen yrittäjyyden tukemisessa on pedagogisesti yhtä merkittävää se, että ideastaan innostuneita opiskelijoita ei jätetä esimerkiksi opintojakson päättymisen jälkeen yksin ideoidensa ja suunnitelmiensa kanssa vaan pystytään tukemaan heitä myös sen jälkeen eteenpäin ideansa arvioimiseksi potentiaalisilla rahoittajilla, yhteistyösuhteiden rakentamiseksi jne. Tukijoilta edellytetään herkkyyttä ja pedagogista luovuutta etsiä oikeita menettelytapoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa, aktiivista ja kannustavaa asennetta sekä osaamista ohjata yrittäjiä eteenpäin. Pedagoginen osaaminen on lähellä aitoa asiakaslähtöisyyttä, sillä molemmissa pitää osata kuunnella toista henkilöä myös ns. rivien välistä, jotta pystyy saamaan selville asiakkaan todelliset – ja myös piilevät tarpeet. Vasta todellisten tarpeiden selville saaminen paljastaa ne keinot, joiden avulla voi lähteä auttamaan yrittäjää tai asiakasta pääsemään tavoitteeseensa.

Innoplazan arviointitutkimus vahvisti näkemystä myös siitä, että tukitoimien ja niiden tavoitteiden kuvaaminen etukäteen auttaa toimenpiteiden vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointia jälkeenpäin.

Innoplaza-opintokokonaisuuden vaikutusten ja kehittämissuuntien tutkiminen avasi uusia mielenkiintoisia ongelmia jatkotutkimuksia varten. Innovatiiviseen yrittäjyyteen ja sen tukemiseen liittyen kiinnostavaa olisi selvittää tai tutkia, minkälaista ja mihin osa-alueisiin kohdistuvaa yritystoiminnan selviytymisen, kehittymisen ja kasvun tukea käynnistysvaiheen ylittäneet yrittäjät arvostavat. Yritystoiminnan kehittämisen ja pedagogisen asiantuntemuksen taitava yhdistäminen luo mahdollisuuksia tehostaa tukea sekä innovatiivisen yritystoiminnan kehittämisen että yrittäjänä kasvamisen ja kasvuyrittäjänä toimimisen tiellä.

LÄHTEET

Aalto-Kallio, M. & Saikkonen, P. & Koskinen-Ollonqvist, P. 2009. Arvioinnin kartalla, matka teoriasta käytäntöön. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 7/2009. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus.

Aalto-yliopiston Pienyrityskeskus 2010. EntreUni esitteli yrittäjämäisiä oppimisympäristöjä. Viitattu 2.7.2010.
http://www.pyk.hkkk.fi/saimaeduhome/news_items_view_for_pyk.html?id=0000771.

Ala-Härkönen, O. 2010. Innoplaza innostaa yrittämään. FIRMA 6/2009, 46–47.

Ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta innovaatiojärjestelmässä. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:8. Helsinki: opetusministeriö.

Carrier, C. 2005. Pedagogical Challenges in Entrepreneurship Education. In: P. Kyrö and C. Carrier (eds.), The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context. Entrepreneurship Education Series 2/2005, Hämeenlinna: University of Tampere, Research Centre for Vocational and Professional Education, 136–158.

Collan, M. & Kallio-Gerlander, J. 2006. Educating Multi-disciplinary Student Groups in Entrepreneurship: Lessons Learned from a Practice Enterprise Project. Presentation at FINPIN2006 Conference University Entrepreneurship - Incubating Processes. Lahti, Finland. June 11–14, 2006. pdf-tiedosto. Viitattu 30.6.2010.
<http://mpira.ub.uni-muenchen.de/4331/>.

Eteläpelto A. & Rasku-Puttonen, H. 1999. Projektioppimisen haasteet ja mahdollisuudet. Teoksessa Eteläpelto, A. & Tynjälä, P. (toim.) Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Juva: WSOY, 181–205.

Granbacka, J. & Kokkonen, V. 2006. Yrittäjyys ja innovaatioiden kaupallistaminen - opintokokonaisuuden vaikuttavuus. Mikkeli: Helsinki School of Economics. Mikkeli Business Campus Publications N-60.

Hedner, T., Edgar, B., Maack, K. & Abouzeedan, A. 2010. Innovation and Entrepreneurship, curricula at Swedish Universities - theoretical, tacit and narrative learning aspect. Presentation at FINPIN2010 Conference Innovation and Entrepreneurship in Universities. Joensuu, Finland. April 25–27, 2010. Viitattu 2.7.2010.
<http://www.finpin.fi/English/Conference2010/Presentations/tabid/11026/language/fi-FI/Default.aspx>

Honkanen, V. 2004. Yrittäjyyttä ei laiteta. Ammattikorkeakoulujen yrittäjyyskasvatuksen viisasten kiveä etsimässä. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 63. Turku: Turun yliopisto.

Humala, I. 2009. Työelämän innovatiivinen kehittäminen – innovaatiopoliittisen selonteon näkemyksistä käytännön toimenpiteisiin. Työpoliittinen Aikakauskirja 3/3009, 45–58.

Huusko L. & Lavikainen, I. 2007. Yrittäjät roolimalleina ja opettajina yrittäjyyskasvatuksessa. Yrityshaastattelu osana opetusta. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) Kytkeä yrittäjyyskasvatukseen. Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisu A: Tutkimuksia, 18. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, 132–146.

Hägg, O. 2010. Yrittäjämäiset oppimisympäristöt – Dynamiikka, luovuutta ja yhteistoiminnallisuutta. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskukseen koordinoiman Entrepreneurial University – hankkeen erilliseminaari, Yritystä stadiin - tapahtuma. Helsinki. 6.5.2010. Helsingin Yrittäjät. Kirjallinen seminaariesitys.

Kakkonen, M.-L. 2008. Luovuus yrittäjyyskasvatuksen haasteena. Aikuiskasvatus 3/2008, 212–218.

Karttunen E. 2007. Yrittäjyyden edistäminen korkea-asteella. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) Kytkeä yrittäjyyskasvatukseen. Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisu A: Tutkimuksia, 18. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, 147–163.

Kettunen, J. 2009. Innovaatiopedagogiikka. KeVer-verkkolehti, Vol. 3, nro 8. <http://ojs.seamk.fi/index.php/kever/issue/view/68>.

Kyrö, P. 2001. Yrittäjyyskasvatuksen pedagogisia lähtökohtia pohtimassa. Aikuiskasvatus 2/2001, 92–101.

Kyrö, P. 2006. Avauksia riskin oppimiseen ja opetukseen. Teoksessa Kyrö, P. & Ripatti A. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, 98–131.

Matinheikki-Kokko, K. 1999. Kulttuurikompetenssin oppiminen toisesta kulttuurista tulevien ohjauksessa. Teoksessa Eteläpelto, A. & Tynjälä, P. (toim.) Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Juva: WSOY, 291–305.

Mwasalwiba, E.S. 2010. Entrepreneurship education: a review of its objectives, teaching methods, and impact indicators. Education & Training, Vol. 52, No. 1, 20–47.

Mäkilä, T. 2008. Koulutuksen vaikuttavuuden arviointi. Case: ProAgria Häme. Maa-seudun kehittämisen koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulun ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyö.

Paasio, P. 2006. Yleinen ja erityinen viitekehys arvioinnista. Hallinnon tutkimus 25:3, 92–107.

Peltonen, K. 2007. Tiimiopetus yrittäjyyskasvatuksen ohjausmenetelmänä. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia.

Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Hämeenlinna: Tampereen yliopiston kaup-
pakorkeakoulu, 214–249.

Penttilä, T. , Kairisto-Mertanen, L. & Putkonen A. (2009). Innovaatiopedagogiikka -
viitekehys uutta osaamista luovalle oppimiselle. Teoksessa Kairisto-Mertanen, L., Ka-
nerva-Lehto, H. & Penttilä, T. (toim.) Kohti innovaatiopedagogiikkaa. Uusi lähestymis-
tapa ammattikorkeakoulujen opetukseen ja oppimiseen. Turun ammattikorkeakoulun
raportteja 92. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 9–24.

Pihkala, J. 2008a. Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset.
Väitöskirja. Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus, Tampereen yliopisto.
Opetusministeriön julkaisuja 2008:1.

Pihkala, J. 2008b. Näkökulmia yrittäjyysintentioihin. Aikuiskasvatus 3/2008, 206–211.

Raivola, R. 2000. Tehoa vai laatua koulutukseen? Juva: WSOY.

Rajavaara, M. 2006. Yhteiskuntaan vaikuttava Kela. Katsaus vaikuttavuuden käsitteisiin
ja arviointiin. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 69, 2006.

Remes, L. 2001. Yrittäjyyskasvatus pedagogisessa toimintatehtävässä. Kasvatus 32,
4/2001, 368–381.

Riikkilä, T. 2010. Projektipäällikkö. Innoplaza. Haastattelu 26.1.2010.

Ristimäki, K. 2004. Yrittäjäksi identifioituminen: fenomenologis-hermeneuttinen tutki-
mus nuorten yrittäjyyteen liittyvän identiteetin kehityksestä. Acta Wasaensia, Liiketalou-
stiede 51. Vaasa: Universitas Wasaensis.

Ruohotie, P. 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Porvoo: WSOY.

Schelfhout, W. & Dochy, F. & Janssens, S. 2004. The use of self, peer and teacher as-
sessment as a feedback system in a learning environment aimed at fostering skills of
cooperation in an entrepreneurial context. Assessment & Evaluation in Higher Educati-
on, Vol. 29, No. 2, 177–201.

Tapani, A. 2008. Extreme-mahdollisuuksia vai konkurssin pelkoa. Yrittäjyys nuorten
näkökulmasta. Hallinnon tutkimus 1/2008, 49–61.

Tenhunen, L. 2006. Starttihakemokonsepti Hämeen ammattikorkeakoulussa. Teoksessa
Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen
julkaisusarja 4/2006, Hämeenlinna: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu,
132–145.

Tunkkari-Eskelinen, M. 2007. Mentorointi auttaa haasteisiin valmentautumisessa. Te-
oksessa Kansikas, J. Kasva yrittäjyyteen. Helsinki: Talentum Media Oy, 93–97.

Tynjälä, P. 1999. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktiivisen oppimiskäsityksen
perusteita. 1.–3. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vesalainen, J., Ristimäki, K., Luoto, S. & Kohtamäki, M. 2006. Yrittäjyyden ja innovatiivisuuden edistäminen yliopistossa. Teoksessa Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.), Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 58–95.

INNOPLAZA-ARVIOINTITUTKIMUKSEN HAASTATTELUKYSY-
MYKSET

VASTAAJAN TAUSTATIEDOT

1. Suorittamasi tutkinto ___ Valmistumisvuosi ___ En ole valmistunut ___
2. Milloin suoritit Innoplaza-opinnot? Vuosi _____
3. Sukupuoli: mies ___ nainen ___
4. Ikä: alle 25 v ___ 26–30 v ___ 31–35 v ___ yli 35 v ___
5. Toimitko parhaillaan yrittäjänä? Kyllä ___ En ___

HUOM! Jos vastaaja toimii parhaillaan yrittäjänä, siirry haastattelurunkoon A (kysymykset 7-21).

6. Jos et ole nyt yrittäjä, oletko toiminut aikaisemmin yrittäjänä? Kyllä ___ En ___

HUOM! Jos vastaaja on aikaisemmin toiminut yrittäjänä, siirry haastattelurunkoon B (kysymykset 22–37).

Jos vastaaja ei ole aikaisemmin toiminut yrittäjänä, siirry haastattelurunkoon C (kysymykset 38–45).

**HAASTATTELURUNKO A INNOPLAZAN SUORITTANEILLE HENKILÖIL-
LE, JOTKA TOIMIVAT NYT YRITTÄJINÄ**

7. Oletko perustanut yrityksen jo ennen Innoplazaa?
8. Kuinka monta yritystä olet perustanut Innoplazan aikana?
9. Kuinka monta yritystä olet perustanut Innoplazan jälkeen?
10. Kuinka monta ulkopuolista henkilöä olet työllistänyt Innoplazan aikana perustamis-
sasi yrityksissä?
11. Kuinka monta ulkopuolista henkilöä olet työllistänyt Innoplazan jälkeen perustamis-
sasi yrityksissä?
12. Oletko mahdollisesti työllistänyt jo ennen Innoplazaa?
13. Mikä on nykyisen yrityksesi yritysmuoto?
Toiminimi ___ Avoin yhtiö ___ Kommandiittiyhtiö ___ Osakeyhtiö ___
Osuuskunta ___
14. Kuinka monta ulkopuolista henkilöä työllistät nykyisessä yrityksessäsi?
15. Oletko ollut Innoplazan jälkeen yrityshautomossa? En ___ Kyllä ___
Jos kyllä, niin missä? ___
16. Oletko hankkinut Innoplazan lisäksi muuta yrittäjyyskoulutusta? En ___
Kyllä, mitä koulutusta? _____.
17. Miten Innoplaza-opinnot ovat mielestäsi muuttaneet valmiuksiasi yrityksen
perustamiseen?
18. Miten yritystoimintasi on menestynyt? Miten yrityksen henkilöstömäärä ja
liikevaihto ovat kehittyneet?
19. Miten Innoplaza-opinnot ovat mielestäsi vaikuttaneet yritystoimintaasi?
20. Minkälaisia urasuunnitelmia ja tulevaisuuden suunnitelmia sinulla on
yritystoimintasi edelleen kehittämistä ja kasvattamisesta?
21. Miten Innoplaza-opintokokonaisuutta voisi mielestäsi edelleen kehittää, jotta se

vastaisi yrittämisen muuttuviin haasteisiin entistä paremmin?

HAASTATTELURUNKO B INNOPLAZAN SUORITTANEILLE HENKILÖILLE, JOTKA OVAT AIKAISEMMIN TOIMINEET YRITTÄJINÄ

22. Mikä oli syynä yritystoimintasi lopettamiseen?
23. Oletko perustanut yrityksen jo ennen Innoplazaa?
24. Kuinka monta yritystä olet perustanut Innoplazan aikana?
25. Kuinka monta yritystä olet perustanut Innoplazan jälkeen?
26. Kuinka monta ulkopuolista henkilöä olet työllistänyt Innoplazan aikana perustamisesi yrityksissä?
27. Kuinka monta ulkopuolista henkilöä olet työllistänyt Innoplazan jälkeen perustamisesi yrityksissä?
28. Oletko mahdollisesti työllistänyt jo ennen Innoplazaa?
29. Mikä oli viimeisimmän yrityksesi yritysmuoto?
Toiminimi ___ Avoin yhtiö ___ Kommandiittiyhtiö ___ Osakeyhtiö ___
Osuuskunta ___
30. Kuinka monta ulkopuolista henkilöä työllistit viimeisimmässä yrityksessäsi?
31. Oletko ollut Innoplazan jälkeen yrityshautomossa? En ___ Kyllä ___
Jos kyllä, niin missä? ___
32. Oletko hankkinut Innoplazan lisäksi muuta yrittäjyyskoulutusta?
En ___ Kyllä, mitä koulutusta? _____
33. Miten Innoplaza-opinnot ovat mielestäsi muuttaneet valmiuksiasi yrityksen perustamiseen?
34. Miten yritystoimintasi menestyi? Miten yrityksen henkilöstömäärä ja liikevaihto kehittyivät?
35. Miten Innoplaza-opinnot mielestäsi vaikuttivat yritystoimintaasi?
36. Minkälaisia urasuunnitelmia ja tulevaisuuden suunnitelmia sinulla on?
37. Miten Innoplaza-opintokokonaisuutta voisi mielestäsi edelleen kehittää, jotta se vastaisi yrittämisen muuttuviin haasteisiin entistä paremmin?

HAASTATTELURUNKO C INNOPLAZAN SUORITTANEILLE HENKILÖILLE, JOTKA EIVÄT OLE AIKAISEMMIN TOIMINEET YRITTÄJINÄ

38. Miten Innoplaza-opinnot ovat vaikuttaneet suuntautumiseesi ja sijoittumiseesi työelämässä?
39. Oletko tällä hetkellä työssä _____ työtön _____ poissa työelämästä muista syistä (esim. opiskelu, äitiys- tai vanhempainvapaa) _____
40. Jos olet parhaillaan työssä, minkälaisissa työtehtävissä toimit?
41. Miten Innoplaza-opinnot ovat mielestäsi vaikuttaneet suhtautumiseesi yrittäjyyteen ja työelämän yrittäjämäiseen toimintaan?
42. Miten Innoplaza-opinnot ovat mielestäsi muuttaneet valmiuksiasi yrityksen perustamiseen?
43. Minkälaisia omiin työtehtäviin liittyviä tulevaisuuden suunnitelmia sinulla on?
44. Oletko miettinyt oman yritystoiminnan käynnistämistä tulevaisuudessa?
  45. Miten Innoplaza-opintokokonaisuutta voisi mielestäsi edelleen kehittää, jotta se vastaisi yrittämisen ja työelämän muuttuviin haasteisiin entistä paremmin?